

Argumenten die tellen

**Reflecties vanuit theorie en praktijk over de
maatschappelijke meerwaarde van brede scholen**

Argumenten die tellen

**Reflecties vanuit theorie en praktijk over de
maatschappelijke meerwaarde van brede scholen**

drs. J. Wielders
mevrouw ir. J. Smets

PON
Instituut voor advies, onderzoek en ontwikkeling in Noord-Brabant

april 2007

ISBN 978-90-5049-405-2

© 2007 PON Instituut voor advies, onderzoek en ontwikkeling in Noord-Brabant.
Het auteursrecht van deze publicatie berust bij het PON. Gehele of gedeeltelijke
overname van teksten is toegestaan, mits daarbij de bron wordt vermeld.
Vermenigvuldiging en publicatie in een andere vorm dan dit rapport is slechts
toegestaan na schriftelijke toestemming van het PON.

Deze publicatie is te bestellen onder vermelding van PON-publicatie 07-07.

PON
Postbus 90123
5000 LA Tilburg
E-mail: pon@ponbrabant.nl
Telefoon: (013) 535 15 35
Internet: www.ponbrabant.nl

Inhoud

1	Inleiding	5
2	Meerwaarde in landelijke perspectief	8
2.1	Evaluatie van Kaleidoscoop en Piramide	8
2.2	Effecten van brede school op taalvaardigheid	9
2.3	Breed uitgemeten	9
2.4	Het Evaluatiemodel Brede School	11
2.5	Vensterscholen Groningen	12
2.6	Expertconsultatie Beleidskader Brede School	13
3	Onderzoeksopzet	14
3.1	Onderzoekskader	14
3.2	Operationele keuzen	17
4	Praktijkervaringen	18
4.1	Brede school Groenewoud, Tilburg	18
4.2	Brede school De Schakel, Halderberge	23
4.3	Brede school De Kastanjelaar, Gemert-Bakel	29
4.4	Brede school De Wilgenbroek, Boxtel	33
4.5	Brede school De Zevensprong, Eindhoven	39
5	Samenvattend resultaat	44
5.1	'Argumenten die tellen'	44
5.2	Brede scholen: neem zelf het initiatief ...	45
5.3	Tot slot: een impuls vanuit de provincie	47

1 Inleiding

Het gaat goed met de brede school!

De initiatief- en introductiefase van brede scholen is zeer succesvol verlopen: brede scholen zijn populair en hun aantal groeit gestaag. Ook het aantal gemeenten dat actief beleid voert ter stimulering van brede scholen neemt jaar in jaar uit toe.

De brede school kent een aantal serieuze zorgpunten!

Brede scholen zijn er in alle soorten en maten. De diversiteit is zeer groot. De keerzijde hiervan is een gebrek aan eenduidigheid. Wat is dat nu eigenlijk; een brede school? En zorgpunt nummer twee: de opbrengst ofwel de maatschappelijke meerwaarde van brede scholen is niet altijd even helder. En dat terwijl de vraag naar resultaten steeds vaker opgeld doet.

Twee kanten van dezelfde medaille; twee stellingen die allebei ingenomen kunnen worden en die beide heel goed te verdedigen zijn. De ontwikkeling van brede scholen in Nederland kan op diverse wijzen worden beschreven. Anno 2006 is het duidelijk dat een gedegen analyse van de brede school naast een positieve toon ook kritische noten (moet) bevat(ten).

In dit PON-onderzoek nemen we één van de twee bovengenoemde zorgpunten onder de loep, namelijk het vraagstuk van de meerwaarde van de brede school. Wat is de meerwaarde ofwel de maatschappelijke opbrengst van de brede school?

Zicht op resultaat en effect

De laatste jaren is het steeds meer gemeengoed geworden dat bestuurders en managers binnen onderwijs, zorg, welzijn en cultuur werken met stuurprincipes vanuit de zogenoemde 'harde' sector: maak doelen SMART¹, benoem streefcijfers en stel de planning en control hierop in. Ook in evaluaties wordt steeds vaker rechtstreeks de vraag gesteld naar effecten en harde resultaten: wat hebt u bereikt met de inzet van de u ter beschikking gestelde publieke middelen? Mogen we afrekenen?

Of en hoe effect- en resultaatstudies ingezet kunnen worden kan alleen in specifieke situaties worden beantwoord. Daar zijn moeilijk algemene uitspraken over te geven.

Maar los van het antwoord op de bovenstaande vraag mag echter van elke sector en beroepsgroep in Nederland worden verwacht, dat zij een gedegen antwoord heeft op de vraag naar resultaten. Niet alleen in de richting van de financiers, maar vooral ook in de richting van de klanten en de werknemers in die sector zélf. Medewerkers hebben er belang bij dat de resultaten en effecten van 'hun' werk in kaart wordt gebracht. Het gaat immers om hún arbeid, om hún ambacht.

Derhalve is het voor elke sector van cruciale betekenis, zicht te hebben op resultaat, effect en de maatschappelijke meerwaarde. De kunst is om het verkrijgen van dit inzicht goed te organiseren.

---

¹ SMART staat voor Specifiek, Meetbaar, Acceptabel, Realistisch en Tijdgebonden.

Meetproblemen binnen de brede school

Binnen het sociale domein zijn effectmetingen zeer moeizaam. Een allereerste algemeen probleem betreft het gegeven dat ze zeer kostbaar zijn en veel geduld vergen. Deze twee zaken zijn niet altijd voorhanden in politiek en bestuur.

Meer specifiek doen zich binnen brede scholen echter aanvullende problemen voor. Brede scholen richten zich op de sociaal-emotionele en cognitieve ontwikkeling van kinderen. Effecten van activiteiten gericht op deze doelen blijken heel moeilijk meetbaar. Datzelfde geldt voor de effecten van brede scholen op bijvoorbeeld de sociale cohesie en participatie in de wijk en het bevorderen van een gezonde levensstijl.

Een extra complicerende factor is het gegeven dat bredeschoolactiviteiten verschijnen als 'plus-activiteiten'. Het gaat om extra's ten opzichte van de reguliere situatie binnen onderwijs, zorg en welzijn. Dus de programma's en activiteiten moeten niet alleen kwaliteit 'in zichzelf' hebben, maar zijn erop gericht om iets extra's toe te voegen aan de gebruikelijke programma's en activiteiten. Dit maakt betrouwbaar onderzoek moeizaam omdat in de regel weinig informatie beschikbaar is over die reguliere start- of nulsituatie.

Daarmee worden uitspraken over het resultaat en effect van de toevoeging al snel onbetrouwbaar.

Een andere complicatie die speelt bij onderzoek binnen brede scholen, betreft de constatering dat dé brede school niet bestaat. Brede scholen kunnen niet als één groep beschouwd worden. Er zijn enorme verschillen in achtergrond, doelformulering en bijvoorbeeld werkwijze. Waar de ene zich exclusief op leerachterstanden richt, is de andere met name actief in plusactiviteiten op cultureel gebied en richt een derde initiatief zijn pijlen op voor- en naschoolse opvang. Een vergelijking, en zeer zeker een *vergelijkend effectonderzoek*, is vanuit dit perspectief bezien een onhaalbare kaart.

En dan is er - last but not least - nog een punt. De keuze om een brede school op te zetten gaat gepaard met tegelijkertijd ingezette vernieuwingen op een breder front. Vaak zien we dat het algemene pedagogisch beleidsplan wordt herijkt tegelijk met de invoering van de brede school. Ook deze factor compliqueert een resultaat- en effectmeting.

De zoektocht naar 'argumenten die tellen'

Hoe dan verder? Dan maar geen uitspraken over de publieke meerwaarde en de maatschappelijke effecten van brede scholen?

Het PON is van mening dat dit laatste geen optie is: de roep om rekenschap af te leggen zal steeds luider worden, en - zoals gezegd - kinderen, hun ouders en verzorgers en de medewerkers in de sector zelf hebben recht op meer helderheid op dit punt.

Het PON stelt dat, als er geen objectieve cijfers uit effectonderzoek voorhanden zijn, er op zijn minst gewerkt moet worden aan onderbouwing van de brede school vanuit 'argumenten die tellen': steekhoudende redeneringen die het nut en de noodzaak van het bredeschoolwerk onderstrepen. De maatschappelijke meerwaarde wordt op deze wijze via een kwalitatieve argumentatielijng gefundeerd.

De zoektocht naar meerwaarde

Het PON heeft vele contacten met de Brabantse brede scholen. De afgelopen jaren heeft het instituut voor de provincie, voor gemeenten en ook voor schoolbesturen binnen het primair onderwijs diverse malen onderzoeks- en advieswerk naar de brede school verricht.² Ook is het PON actief betrokken geweest bij de organisatie van congressen en voorlichtingsmateriaal.

In een deel van de contacten die voortvloeien uit het bovengenoemde werk is het onderwerp van de maatschappelijke meerwaarde komen bovendrijven als onderzoekssubject. Afzonderlijke brede scholen erkennen het belang van onderzoek op dit terrein maar hebben zelf nauwelijks capaciteit om een en ander te operationaliseren. Het PON heeft hier een onderzoeksvoorstel voor geschreven dat door de provincie Noord-Brabant in 2005 is goedgekeurd. In 2006 is het onderzoek *De zoektocht naar de maatschappelijke meerwaarde* gestart.

Het ambacht versterken

Met dit onderzoek wil het PON een bijdrage leveren aan de discussies over de meerwaarde van de brede school. Welke resultaten en welk effect mag je een brede school toerekenen? Wat maakt een brede school tot nastrevenswaardig? En welke argumenten spelen hierbij de hoofdrol?

Het PON hoopt hiermee de sector materiaal aan te leveren om de legitimiteit van de (hun) brede school te beargumenteren vanuit haar maatschappelijke meerwaarde.

Hiermee wordt het lerend vermogen en het *ambacht* van de brede school als organisatie versterkt.

---

² Bijvoorbeeld: *Brede scholen in Brabant, stand van zaken 2004*, Tilburg: PON, september 2004; *Het wiel opnieuw spaken, de inrichting van de brede school in Tilburg*, PON, december 2004 en het project *Wegwijzer Brede School Brabant*, 2005 (CD-rom).

2 Meerwaarde in landelijke perspectief

De meerwaarde van brede scholen is nooit als zodanig onderwerp geweest van grootschalig landelijk onderzoek. Wat de afgelopen jaren wél is gebeurd zijn de aan de brede school gerelateerde deelonderzoeken en lokale onderzoeken. Onderzocht zijn bijvoorbeeld de effecten van voor- en vroegschoolse programma's voor jonge kinderen. Ook de relatie tussen brede school en taalvaardigheid is onderwerp van landelijk onderzoek geweest. Een voorbeeld van een lokaal onderzoek naar resultaten is het Sardes-onderzoek naar de Vensterscholen in Groningen. In het bestek van dit onderzoek is het goed om kennis te nemen van de conclusies van deze onderzoeken.

In dit hoofdstuk doen we kort verslag van een aantal landelijke onderzoeken naar en projecten op het terrein van de meerwaarde van de brede school.

2.1 Evaluatie van Kaleidoscoop en Piramide

Op advies van de Commissie Voorschoolse Educatie (1994) is in 1995 begonnen met de ontwikkeling van twee experimentele voor- en vroegschoolse educatieve programma's voor kinderen van 3 tot 6 jaar in maatschappelijke achterstandsituaties: Kaleidoscoop en Piramide. Deze twee programma's zijn met ingang van het schooljaar 1996/1997 uitgevoerd in peuterspeelzalen en kleutergroepen van basisscholen op een groot aantal plaatsen, verspreid over heel Nederland.

De ministeries van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen en Volksgezondheid, Welzijn en Sport hebben bij de aanvang van de twee programma's het SCO-Kohnstamm Instituut verzocht een onderzoek te verrichten 'naar de meerwaarde ten opzichte van het reguliere kleuteronderwijs'. In 2000 is de eindrapportage van dit uitgebreide onderzoek verschenen.³

Positief, bescheiden en wisselend

Het SCO-Kohnstamm Instituut concludeert dat de resultaten van de programma's overwegend positief te noemen zijn. De eindconclusie is dat de programma's 'al met al gunstig naar voren komen in vergelijking met de controleconditie. Over de gehele linie scoren de programma's hoger dan de controlegroep, al dan niet significant. De effecten zijn echter bescheiden en wisselend'.

Het instituut heeft binnen het bestek van zijn onderzoeken tevens analyses uitgevoerd om te kunnen bepalen of alle kinderen, ongeacht etnische achtergrond, in gelijke mate profiteren van de programma's. De programma's zijn immers bedoeld voor alle kinderen uit de lagere sociaaleconomische milieus: autochtoon en allochtoon. De conclusie van deze analyse is dat er geen aanwijzingen zijn dat Turkse of Marokkaanse kinderen meer of minder van de programma's profiteren. Zij nemen evenveel mee van de programma's als de Nederlandse kinderen in het onderzoek.

---

³ *Evaluatie van Kaleidoscoop en Piramide*, Eindrapport. Veen, A., J. Roeleveld, P. Leseman. Amsterdam: SCO-Kohnstamm Instituut van de Faculteit der Maatschappij- en Gedragwetenschappen, Universiteit van Amsterdam, 2000.

2.2 Effecten van brede school op taalvaardigheid

In 2001 heeft het SCO-Kohnstamm Instituut onderzoek gedaan naar de relatie tussen brede school en taalvaardigheid.⁴ In de publicatie *Determinanten van succesvol NT2-onderwijs* wordt hiervan verslag gedaan. Een van de conclusies uit het onderzoek is de volgende: 'De aansluiting van de school bij het thuismilieu wordt (door de geïnterviewde leerkrachten, JW/JS) als zeer belangrijk ervaren. Innovaties als de brede school en de voor- en vroegschool blijken een breed draagvlak te hebben. (...) Alle leerkrachten stimuleren het geven van een plaats voor de Nederlandse taal in het thuismilieu door onder andere het geven van buitenschoolse opdrachten zoals het bevorderen van het kijken naar educatieve programma's, het naar de bibliotheek gaan, het lezen van Nederlandse boeken. Voor de beïnvloeding van het thuismilieu hechten alle leerkrachten veel aan de betrokkenheid van de ouders; zij zetten zich hiervoor bijzonder in.'⁵

Het onderzoek geeft aan dat de activiteiten die plaatsvonden binnen het kader van de brede school een positief effect hebben op de taalvaardigheid van met name allochtone leerlingen. De vroege en voorschoolse educatie en de verlenging van de educatieleertijd (bijvoorbeeld de verlengde schooldag) bieden extra mogelijkheden om kennis van de wereld en taalvaardigheid op te doen. Door deze extra activiteiten wordt de kloof tussen schooltaal (schoolmilieu) en thuistaal (thuismilieu) gedicht. Met name ook ouderparticipatie gericht op de inhoud van de lessen, zoals Overstap, blijkt breed ingevoerd te zijn en zeer gewaardeerd te worden. 'Taallessen voor de ouders gekoppeld aan informatie over het onderwijs wordt gezien als een mes dat aan twee kanten snijdt.'⁶

2.3 Breed uitgemeten

In 2003 heeft uitgeverij SWP de publicatie *Breed uitgemeten, kwaliteit en opbrengsten van de brede school* uitgegeven. Onder redactie van F. Studulski en J. Kloprogge wordt in deze publicatie het vraagstuk van kwaliteit, opbrengsten en opbrengstmeting van brede scholen vanuit een kwantitatieve en kwalitatieve invalshoek besproken.

De achtergrond van de publicatie komt overeen met die van deze studie. De redacteurs en auteurs zijn de mening toegedaan dat onderzoek naar de meerwaarde van brede scholen van groot belang is in verband met te verwachten (toenemende) druk op de initiatieven. Tevens signaleren de schrijvers hoge verwachtingen, uiteenlopende idealen en verschillende en moeilijk verenigbare doelen als grondslag onder brede scholen. Het inleidende hoofdstuk wordt dan ook afgesloten met de uitspraak dat 'de grootste bedreiging is dat de brede school wordt verheven tot een medicijn met een breed spectrumwerking dat vele kwalen moet gaan helpen bestrijden.'⁷

---

⁴ *Determinanten van succesvol NT2-onderwijs*, Emmelot, Y., E. van Schooten en Y. Timman (2001), SCO-Kohnstamm Instituut van de Faculteit der Maatschappij- en Gedragwetenschappen, Universiteit van Amsterdam, 2001, pagina 208.

⁵ Idem, pag 208.

⁶ Idem, pag 209.

⁷ Studulski, F. en J. Kloprogge (red.), *Breed uitgemeten kwaliteit en opbrengsten van de brede school*, SWP Amsterdam, 2003, pag. 23.

In hoofdstuk 3 wordt het vraagstuk van het meten van meerwaarde behandeld. Kloprogge en Mulder beargumenteren dat, naast een objectieve bepaling van de effecten van de brede school, ook een subjectieve bepaling noodzakelijk is. Aanvullend hierop betogen zij dat voor elk van de thema's die in aanmerking komen voor evaluatie, aangegeven zou moeten worden of er objectieve danwel subjectieve indicatoren zijn vast te stellen. In hun optiek resulteert dit in een matrix. Onderstaand is ene deel van hun voorbeeldmatrix weergegeven. In concreet onderzoek op een school dient per thema 'ja' of 'neen' aangegeven te worden.

Tabel 1: Voorbeeld van een schema voor systematische aanpak van evaluatie

Overzicht van thema's die in evaluaties kunnen worden opgenomen	Doelstelling brede school	Meerwaarde meten	Objectieve indicatoren	Subjectieve indicatoren
Verbeteren leerprestaties				
Bestrijden onderwijsachterstanden				
Integraal accommodatiebeleid voeren				
Verbeteren combinatie arbeid en zorg				
Et cetera (in totaal worden 18 thema's benoemd)				

In hoofdstuk 4 van de publicatie wordt een extra stap gezet. De kernvraag is: 'kan de meerwaarde van brede scholen in beeld worden gebracht?'. Van der Grinten en Jacobs betogen: 'Kortom, het is urgent én zinvol om de opbrengsten van brede scholen op korte termijn in beeld te brengen. En ook mogelijk, mits daarbij genuanceerd te werk wordt gegaan.'⁸ Zij hanteren een basisset van acht indicatoren: aanbod, deelname en bereik, organisatie van samenwerking, resultaten van samenwerking, huisvesting, meerwaarde voor kind, meerwaarde voor ouders, meerwaarde voor wijk. Per indicator dienen vervolgens de gegevens verzameld te worden.

⁸ Studulski, F. en J. Kloprogge (red.), *Breed uitgemeten kwaliteit en opbrengsten van de brede school*, SWP Amsterdam, 2003, pag. 59.

In de publicatie *Breed uitgemeten* gaan Van der Grinten en Jacobs ervan uit dat het EBS-model dat op bovenstaande indicatoren is gebaseerd, in 2004 tot resultaten zal leiden en dat gemeenten dan in staat zullen zijn om hun vorderingen af te zetten tegen die van anderen met hulp van een nationale database met referentiegegevens. Met het model zou een landelijk beeld geschetst kunnen worden van 'de voortgang en de opbrengsten van brede scholen'.

2.4 Het Evaluatiemodel Brede School

In de beginfase van de ontwikkeling van de brede school is veelal gewerkt volgens het adagium 'eerst beginnen, en gaandeweg bezinnen'. Die tijd lijkt voorbij. Het rijk, provincies, gemeenten en besturen van (kernpartners van) brede scholen zijn vanaf 2002/2003 serieus aan de slag gegaan met evaluatie en monitoring van bredeschoolinitiatieven. Met name binnen gemeenten is de behoefte gegroeid om meer inzicht te verkrijgen in de resultaten van alle inspanningen op het terrein van de brede school.

Mede tegen deze achtergrond heeft Oberon in opdracht van het ministerie van OCW en in samenwerking met een aantal gemeenten in twee fasen een pakket samengesteld voor de evaluatie van de bredeschoolontwikkeling. In de eerste fase van het project is in samenwerking met een aantal gemeenten een model ontwikkeld. In de tweede fase van het project is dit model in de praktijk getoetst en verfijnd. Het uiteindelijke resultaat bestaat uit een *Handleiding Evaluatie Brede School*, de map *Evaluatiemodel Brede School* (EBS-model) en digitaal beschikbaar gestelde invoer- en verwerkings-bestanden.

'Het EBS-model is procesgeoriënteerd en richt zich niet op een kwantificering van de opbrengsten van de brede school. Oberon is van mening dat in de toekomst een onderzoek gericht op output wel mogelijk is maar is daar nog niet mee bezig', aldus Michiel van der Grinten, Oberon-beleidsadviseur voor onder andere brede scholen.⁹ 'In het EBS-model worden leerlingen, ouders en professionals bevroegd op wat zij van de activiteiten van de brede school vinden. Ook wordt de professionals gevraagd naar de procesopbrengsten van de brede school.'

Omdat het EBS-model door veel gemeenten en scholen als te uitgebreid werd ervaren, heeft Oberon in 2004 een 'kwaliteitskaart brede school' ontwikkeld, te gebruiken in zelfevaluaties. Brede scholen kunnen aangeven wat zij als belangrijke aspecten ervaren en scores vervolgens zelf hun prestaties op deze terreinen. Deze *quick scan* wordt op veel grotere schaal afgenomen dan het EBS-model en biedt de meeste gemeenten voldoende informatie.

Het EBS-model van Oberon was in eerste instantie opgezet om met behulp van universele indicatoren de bredeschoolontwikkelingen landelijk te kunnen volgen en te evalueren. Om twee redenen is landelijke bundeling van resultaten niet mogelijk gebleken: in het daadwerkelijke lokale gebruik zijn de indicatoren aangepast en vereenvoudigd én het aantal gemeenten dat gebruik heeft gemaakt van het model is te gering. De later ontwikkelde kwaliteitskaart is uitsluitend bedoeld voor lokaal gebruik.

---

⁹ Gesprek van Michiel van der Grinten met het PON, 1 november 2006, Utrecht.

Beide modellen kunnen daarmee niet als onderlegger fungeren voor algemene conclusies over de opbrengsten en maatschappelijke meerwaarde van de brede school.

2.5 Vensterscholen Groningen

In de gemeente Groningen wordt sinds 1995 gewerkt met Vensterscholen (en recentelijk Vensterwijken) als lokale variant van brede scholen. In 2003 heeft de gemeente Groningen bureau Sardes een evaluatieonderzoek laten verrichten naar de Vensterscholen. In het onderzoek stonden de volgende vragen centraal:

- Hoe wordt in de praktijk gewerkt aan het realiseren van de doelen?
- Zijn er aanwijzingen dat de gekozen middelen helpen om de afgesproken doelen te bereiken; welke werkwijzen zijn effectief gebleken?
- Wat zijn de resultaten met betrekking tot de hoofddoelen van de Vensterscholen en zijn deze resultaten te herleiden tot de activiteiten op de Vensterscholen?

De vragen zijn beantwoord met literatuuronderzoek, met onderzoekswerkzaamheden op basis van interviews en met een secundaire analyse, uitgevoerd op gegevensbestanden met leerlingresultaten.

Het evaluatieonderzoek is in boekvorm verschenen onder de titel *Kijken door het Venster, onderzoek naar acht jaar Vensterscholen in Groningen*.¹⁰ In de conclusie geven de onderzoekers aan dat er een prestatie van formaat is neergezet. De scholen hebben een positief imago en kennen een groeiend aantal leerlingen, wat een 'mooi resultaat is (...) bij scholen met veel leerlingen met achterstanden.

De Vensterscholen hebben drie hoofddoelstellingen: betere ontwikkelingskansen voor alle kinderen van 0 tot 15 jaar, verbeteren opvoedingsmilieu thuis en vergroten van maatschappelijke betrokkenheid. Deze doelen zijn omgewerkt naar zeven 'pijlers' die dienen als intermediaire doelen: doorgaande lijn, integraal werken en samenwerking tussen de instellingen, binnen- en buitenschoolse activiteiten, ouderbetrokkenheid, sluitend zorgsysteem, sociale cohesie en wijkverbetering en benutten gebouwen. De onderzoekers komen tot de conclusie dat er op vier van de zeven pijlers van de Vensterscholen effecten zijn aangetoond op een of meer van de drie hoofddoelstellingen van de Vensterscholen. Voor de drie overige spreekt het onderzoek over effecten die plausibel zijn

Om na te gaan of de hoofddoelen van de scholen bereikt worden, is een secundaire analyse uitgevoerd op de gegevens over prestaties en sociaal-emotioneel functioneren van leerlingen van groep 8. Hiermee is nagegaan of de activiteiten bijdragen aan het vergroten van ontwikkelingskansen van kinderen. Over het geheel genomen blijken er geen verschillen te zijn tussen de leerlingen van vensterscholen en andere scholen. 'Voor een afgewogen oordeel over de opbrengst van vensterschoolactiviteiten voor kinderen is het nog te vroeg.

---

¹⁰ Van der Vegt, A.D., Studulski, F.; *Kijken door het Venster, onderzoek naar acht jaar Vensterscholen in Groningen*. Utrecht, SWP, 2004

Het is al moeilijk om conclusies te trekken uit de effecten op schoolprestaties, laat staan dat we iets concluderen over andere mogelijke effecten, zoals een toegenomen participatie aan sportieve en culturele activiteiten. Daarvoor is een goede registratie nodig en een longitudinale studie'.¹¹

Ook onderwijsdeskundige J. Kruijer heeft de Vensterscholen onderzocht. In haar Engelstalig proefschrift *Groningen community schools. Influence on child behaviour problems and education at home* doet zij verslag van haar onderzoekswerkzaamheden onder de leerlingen van de vier oudste Groningse Vensterscholen. Ze bleken na twee jaar minder gedragsproblemen te hebben. Ook het aantal gezinnen met ernstige opvoedingsproblemen daalde licht. De resultaten met betrekking tot de hoofddoelen van de Vensterscholen konden als positief worden bestempeld. Kruijer gaf in haar analyses wel aan dat zij niet met 100% zekerheid durft te stellen, dat dit alleen door de activiteiten op de Vensterscholen komt.

2.6 Expertconsultatie Beleidskader Brede School

Op 6 oktober 2006 heeft de *Expertconsultatie beleidskader brede school 2006-2010* plaatsgevonden, op initiatief van de interdepartementale werkgroep voorzieningen 0-12 jarigen van OCW, SZW, VWS, VNP, IPO en VROM. Naast de vertegenwoordigers van de instellingen waren uitgenodigd: procesbegeleiders brede school, gemeenteambtenaren, experts en vertegenwoordigers van specifieke sectoren, die betrokken zijn bij de brede school. Het doel van de bijeenkomst was om binnen de context van actuele ontwikkelingen in de brede school nader te reflecteren op knelpunten en mogelijke oplossingen. Specifieke aandacht was ingeruimd voor ontwikkelingen in relatie tot (mogelijke verschuivingen in) de rol van de landelijke overheid in de beleidsperiode 2006-2010. In de expertconsultatie is onder andere expliciet gesproken over 'de opbrengsten van de brede school' en 'het maatschappelijk rendement van brede scholen', het onderwerp van deze studie.

Onderstaand geven we de conclusies van de expertconsultatie van de genoemde onderwerpen weer. We doen dit op basis van het verslag van deze bijeenkomst:

- Er is behoefte aan een nadere landelijke uitwerking van een visie en een richtingkader voor de brede school, met daarin ook aandacht voor ambities en duidelijkheid over maatschappelijk rendement van de brede scholen (als onderdeel van legitimering van brede scholen).
- De opbrengsten van de brede school zouden beter gevolgd moeten worden.
- Er is discussie nodig over de opbrengst van de brede school.¹²

De expertconsultatie onderstreept daarmee de actualiteit en het belang van nader onderzoek en discussie over de maatschappelijke meerwaarde van brede scholen.

---

¹¹ Van der Vegt, A. en F. Studulski. *Kijken door het Venster, onderzoek naar acht jaar Vensterscholen in Groningen*, pag 136. Utrecht, SWP, 2004.

¹² Valkestijn, M. en F. Studulski. *Verslag van de expertconsultatie op 6 oktober 2006 over het beleidskader brede school 2006-2010*, Utrecht, 30 oktober 2006.

3 Onderzoeksopzet

In de inleiding hebben we betoogd dat het aanbeveling verdient dat brede scholen hun opbrengsten en maatschappelijke meerwaarde explicieter gaan formuleren. Een kernpunt is vervolgens de vraag hoe dit op te pakken. In hoofdstuk 2 hebben we beargumenteerd dat het afgeraden moet worden om dit te doen met hulp van een onderzoeksmethode die is gebaseerd op een kwantitatief effectonderzoek. Het PON is van mening dat onderzoek naar de meerwaarde van brede scholen gegrondvest dient te worden op andere pijlers.

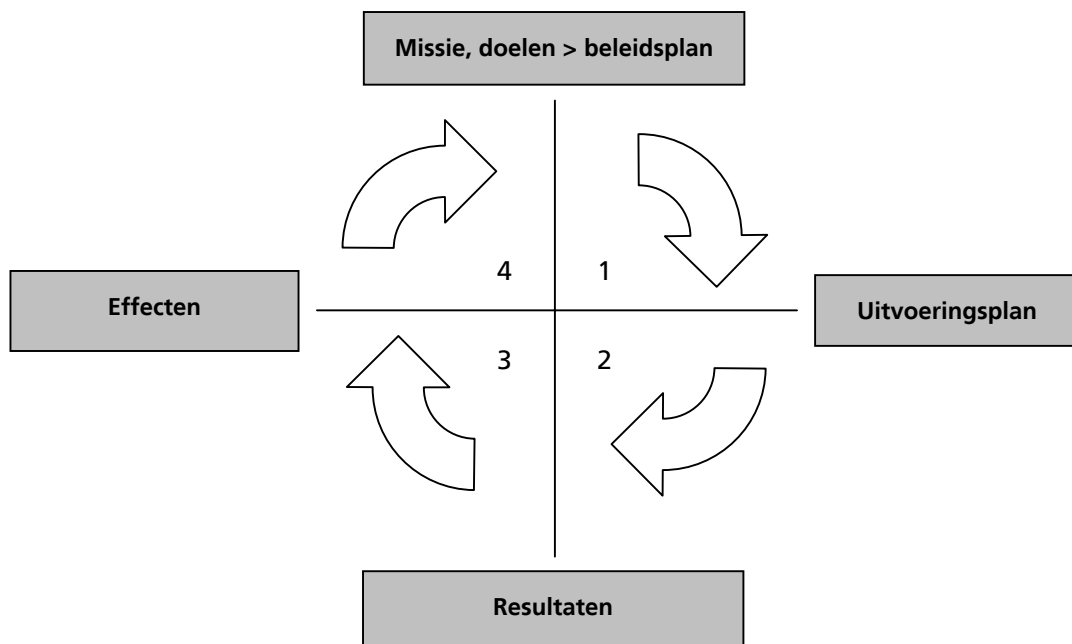
In dit hoofdstuk schetsen we de onderzoeksopzet die het PON als fundament heeft gebruikt. In paragraaf 2.1 schetsen we in het kort het gebruikte theoretische kader. In de daaropvolgende paragraaf bespreken we de operationele keuzen die zijn gemaakt om het onderzoek in praktische zin uit te voeren.

3.1 Onderzoekskader

Model van de beleidscyclus

Dit onderzoek naar de effecten en de maatschappelijke meerwaarde van de brede school is theoretisch verbonden met het model van de beleidscyclus. Dit model is een bewerking van de 'Plan-Act-Do-Checkcyclus' van organisatie-deskundige W.E. Deming. In dit eenvoudige model wordt de doelrealisatie van organisaties in vier stappen (kwadranten) opgesplitst. Het realiseren van maatschappelijke effecten (outcome) is een kerndeel van deze cyclus.

Figuur 1: Het model van de beleidscyclus

Kwadrant 2 en 3: aandacht voor resultaten en effecten

In ons onderzoek concentreren we ons op het tweede en derde kwadrant binnen de beleidscyclus.

Binnen organisaties vindt in het tweede kwadrant de uitvoering van de plannen in activiteiten plaats. De organisatie realiseert resultaten (prestaties, output). Kwadrant twee is een tussenstation naar het gewenste effect.

In kwadrant drie staat het effect (de outcome; de opbrengst; de maatschappelijke meerwaarde) van het bredeschoolwerk centraal.

Methodologische problemen bij effectonderzoek

De concrete werkzaamheden binnen brede scholen zijn in eerste instantie gericht op het behalen van concrete output. Denk hierbij bijvoorbeeld aan de organisatie van activiteiten met als resultaat een bepaalde deelname: een leescafé voor twintig kinderen, een oudergroep rond het thema opvoedingsondersteuning of een buurtsportactiviteit voor tweehonderd kinderen. Ook het realiseren van een nieuwe multifunctionele accommodatie vanuit een lokaal samenwerkingsverband kan als beoogd resultaat dienen. Bij het formuleren van de output van de gerealiseerde activiteiten kan worden gemeld hoeveel mensen daadwerkelijk hebben deelgenomen en of de accommodatie gebouwd is en gebruikt wordt.

Indien we een trede hoger willen gaan, dan komen we bij de (eventueel) gerealiseerde effecten. Wat hebben bijvoorbeeld het leescafé of de sportactiviteit opgeleverd? Mogelijke antwoorden kunnen zijn:

- 'Drie kinderen hebben zich dankzij het leescafé aangemeld bij de bibliotheek', 'het aantal uitgeleende boeken uit deze wijk is de afgelopen twee maanden met 10% gestegen'; 'het aantal gelezen boeken steeg met 5%.'
- 'Het aantal aanmeldingen van de doelgroep bij de lokale turnvereniging is de laatste twee maanden met 25% toegenomen.'

In deze fictieve voorbeelden is de beschouwer in eerste instantie geneigd te oordelen dat de activiteit aan het hoger liggende doel beantwoord heeft, en daarmee zijn meerwaarde heeft betoond. Het aantal gelezen boeken is immers gestegen, evenals het aantal aanmeldingen bij de turnvereniging.

Vanuit methodologisch oogpunt doemt er echter een probleem op.

Bibliotheekparticipatie en leesgedrag zijn van veel factoren afhankelijk. Denk bijvoorbeeld aan het gegeven van uitzonderlijk goed of slecht weer of enorme publiciteitscampagnes rond bepaalde publicaties. De uitgifte van een nieuwe 'Harry Potter' kan in een bepaald tijdvak heel goed een zeer sterke verklarende factor zijn bij het aantal gelezen boeken.

Eenzelfde punt kan spelen bij het aantal aanmeldingen bij de turnvereniging. Als een Brabantse turner de wereldbeker heeft gewonnen, heeft dat wellicht meer invloed op de score dan de buurtsportactiviteit, hoe goed en doelgericht deze ook moge zijn geweest.

De conclusie is dan ook dat, indien effecten niet strikt op bepaalde activiteiten herleiden kunnen worden, dat daarmee effectonderzoek op deze terreinen al snel zeer problematisch wordt.

Zoektocht naar 'argumenten die tellen'

De bovenstaande voorbeelden zijn wellicht wat overdreven, maar feit blijft dat kwantitatieve effectmeting binnen (dit deel van) het sociale domein op dermate methodologische problemen stuit, dat gebruik ervan moet worden afgeraden.

Om toch uitspraken te kunnen doen over de maatschappelijke meerwaarde van brede scholen heeft het PON ervoor gekozen om zich te concentreren op kwalitatieve argumentatielijnen: steekhoudende redeneringen die het nut en de noodzaak van het bredeschoolwerk onderstrepen. De vraag of brede scholen een maatschappelijke meerwaarde hebben, wordt op deze wijze gefundeerd met 'argumenten die tellen'.

In dit onderzoek staan vijf brede scholen centraal. Per brede school benoemen we allereerst het kwantitatieve resultaat. Wat waren de resultaten van de activiteiten?

Vervolgens komen we te spreken over het effect. Vanuit onze opvatting dat het effect en daarmee ook de maatschappelijke meerwaarde niet kwantitatief (objectief) kan worden vastgesteld, werken wij via kwalitatieve redeneringen en argumenten die tellen.

Beide zaken plaatsen wij een samenvattende tabel per brede school.

Onderstaand tonen wij een voorbeeld.

Brede school	Activiteit
Kwadrant 2 <i>Resultaat activiteit</i> (kwantitatief)	(Bijvoorbeeld) <ul style="list-style-type: none"> - 20 bijeenkomsten op jaarbasis - per bijeenkomst 10 à 15 deelnemers - in een deel van bijeenkomsten vinden contacten plaats tussen professionele ondersteuners en ouders
Kwadrant 3 <i>Effect activiteit</i> (kwalitatief)	(Bijvoorbeeld) <p>Het effect van de activiteit is een verbeterde relatie tussen ouders, school en de andere bredeschoolpartners.</p> <p>Hiermede levert de activiteit een positieve bijdrage aan het sociale schoolklimaat en de sociale cohesie in de wijk.</p>

Het geheel als som der delen?

Naar de mening van het PON kunnen de resultaten en effecten van de vijf afzonderlijke initiatieven die we beschrijven niet met elkaar worden verbonden. Vanuit een proces- en structuuranalyse kunnen brede scholen wel *met elkaar worden vergeleken*, maar dat is heel iets anders dan een wetenschappelijk resultaat- of effectmeting met beschouwingen over het geheel. Het geheel is binnen dit onderzoek niet als een som der delen te beschouwen.

Toch legt het PON verbanden tussen de delen. In het slothoofdstuk van dit onderzoek trachten we de conclusies van de deelonderzoeken per school op een hoger algemeen plan te trekken. Op voorhand is echter reeds duidelijk dat geen uitspraken gedaan kunnen worden over dé maatschappelijke effecten van dé brede school.

3.2 Operationele keuzen

Selectie van brede scholen

Dit onderzoek is kwalitatief van aard. In eerder PON-onderzoek naar de brede school was de gehele populatie subject van kwantitatief onderzoek. De nu gekozen onderzoeksmethodiek leidt ertoe dat we ons diepgaand concentreren op een klein aantal (brede) scholen. In overleg met de provincie is gekozen voor vijf initiatieven.

Uitgangspunt bij onze keuze voor deze brede scholen was in ieder geval dat de brede scholen al enkele jaren operationeel dienden te zijn. Een ander criterium was het onderscheid stad-platteland: we wilden zowel scholen uit grotere gemeenten als scholen uit kleinere gemeenten bij het onderzoek betrekken. Een derde punt dat in het keuzeprocess heeft meegespeeld betreft het gegeven van het 'type' brede school. Er zijn immers vele initiatieven, met elk hun eigen doelen en verschijningsvormen. We hebben ervoor gekozen om dié initiatieven bij dit onderzoek te betrekken, die activiteiten verrichten die overeenkomen met de meest voorkomende verschijningsvorm(en). We zijn met andere woorden op zoek gegaan naar 'de gemiddelde brede school'. Dit vergroot de kans op herkenbaarheid voor andere scholen. Overigens hebben we ervoor gewaakt dat niet alle geselecteerde initiatieven hetzelfde profiel hebben.

Uiteindelijk zijn de volgende brede scholen bij dit onderzoek betrokken:

- Brede school Groenewoud, gemeente Tilburg
- Brede school De Wilgenbroek, gemeente Boxtel
- Brede school De Zevensprong, gemeente Eindhoven
- Brede school De Schakel, gemeente Halderberge
- Brede school De Kastanjelaar, gemeente Gemert-Bakel

Selectie van bronnen

Om zicht te krijgen op de resultaten en effecten heeft per brede school een dossieronderzoek plaatsgevonden. Voorts is gesproken met de coördinatoren van de brede scholen en de ambtenaren van de betrokken gemeente.

Afhankelijk van de specifieke situatie hebben aanvullende gesprekken plaatsgevonden met andere betrokkenen (directeur van basisschool, medewerkers van andere partners van de brede school, kinderen, ouders).

4 Praktijkervaringen

In de periode voor en na de zomer van 2006 hebben we vijf brede scholen bezocht. Twee daarvan liggen in een grote gemeente, namelijk in Eindhoven en in Tilburg. Twee andere door ons bezochte brede scholen bevinden zich in kleine gemeenten op het Brabants platteland: Halderberge en Bakel-Milheeze. Nummer vijf ligt in een gemeente die een tussenpositie inneemt als het om grootte gaat: Boxtel.

In dit hoofdstuk presenteren we in willekeurige volgorde de vijf brede scholen, waarbij we ons met name concentreren op de bereikte resultaten en de eventueel bereikte meerwaarde.

4.1 Brede school Groenewoud, Tilburg

Tilburg kent tien initiatieven die als brede school zijn aangemerkt. De gemeente spreekt over een dekkend netwerk van brede scholen over alle voorrangsscholen. Bijna 80% van de Tilburgse gewichtenleerlingen in het basisonderwijs worden door de brede scholen bereikt.¹³ In elke van deze brede scholen werken diverse partners samen onder aansturing van een coördinator. Gemiddeld genomen heeft elke brede school in Tilburg een budget van ongeveer € 72.000,--.

De brede school Groenewoud is één van die tien. Groenewoud heeft als kernpartners de basisscholen De Alm, Don Sarto en een in de wijk gelegen dependance van de basisschool De Phantarij. Andere partners zijn het welzijnswerk, de zorginstelling, de bibliotheek, de peuterspeelzaal en alle partners van het buurtnetwerk. Alle activiteiten van de brede school Groenewoud vinden plaats in de wijk met dezelfde benaming.

Activiteiten brede school

De brede school Groenewoud kent een breed scala aan activiteiten. Dit onderzoek concentreert zich op een van de activiteiten: de koffie-inloop die vanuit de brede school wordt georganiseerd op de basisschool De Alm.

Basisschool de Alm is van oorsprong katholiek. De school staat echter open voor mensen met andere geloofsopvattingen. De school vervult een wijkfunctie in een gebied dat als achterstandswijk kan worden aangeduid. De school heeft 220 leerlingen van ouders die overwegend van allochtone afkomst zijn.

Basisschool de Alm als onderdeel van de brede school Groenewoud hecht veel waarde aan het (stimuleren van) contact tussen leerkrachten en ouders.

Ouders die betrokken zijn bij de school zorgen indirect voor een positief leerklimaat. Maar ook andersom: ouders die contact hebben met school kunnen leren van de opvoedingsvaardigheden van leerkrachten en andere professionals die rondom de brede school actief zijn.

---

¹³ Notitie *Ontwikkelingen Tilburgse Brede Scholen*, september 2006, gemeente Tilburg.

Welke keuzes zijn gemaakt?

'We hebben als brede school nadrukkelijk gekozen voor het groeimodel. We zijn klein begonnen. Met het groeien van de middelen hebben we ook de doelen en de activiteiten uitgebouwd. Eerst iets goed doen, en dan pas dan verder gaan', aldus Theo Clijssen, tot begin 2006 directeur van De Alm en in die hoedanigheid coördinator van de brede school Groenewoud.

Het groeimodel ziet er als volgt uit:

- De basis wordt gevormd door de 'voorschoolse activiteiten' voor kinderen van 2 tot 6 jaar. Het perspectief van deze activiteiten is het gegeven dat de school in een achterstandwijk staat. Er zijn activiteiten gericht op kinderen, bijvoorbeeld gericht op taalvaardigheden en leesbevordering. Ook is er een activiteit voor ouders: de koffie-inloop. Deze activiteit richt zich op de opvoedingsvaardigheden van ouders.
- Als tweede trap wordt daar 'sport' bovenop gezet: leren omgaan met elkaar, sport als speciaal bindmiddel, voor groepen 5, 6, 7 en 8, in de eigen gymzaal en op het eigen plein. De activiteiten worden gefinancierd via de BOS-regeling. Concreet is in 2006 ingezet op 'tafeltennis' als sportaanbod op alle drie de locaties, zowel binnen als na de schooluren.
- De derde trap is 'kunst en cultuur'. Normaal gesproken gaan nauwelijks kinderen vanuit De Alm naar de dans- of muziekschool. De Alm ligt ver van het centrum waar dit aanbod is geconcentreerd, en - zeker zo belangrijk - het is te duur voor de gemiddelde ouder. Het aanbieden van plusactiviteiten op gebied van kunst en cultuur is daarmee een belangrijk instrument om kinderen en ouders in aanraking te brengen met deze wezenlijke onderdelen van de cultuur. Voor 2006 is het centrale thema 'dans'. De school wil niet alleen kinderen enthousiasmeren voor dans maar werkt daarnaast ook naar een dansvoorstelling in het buurthuis. Daarbij worden ouders uitgenodigd in een ruime inloop vooraf. Dit gebeurt vooral om het buurtwerk, de school en de verwante instellingen te promoten.
- Als vierde stap heeft De Alm recentelijk 'techniek' als plusactiviteit vanuit de brede school opgestart. Kinderen worden meer vertrouwd met techniek om hen heen. Dit mede om een betere aansluiting te verkrijgen met technisch vervolgonderwijs later.

De koffie-inloop

Binnen dit onderzoeksproject is ervoor gekozen om in te zoomen op een van de concrete activiteiten. Gekozen is voor de koffie-inloop. De koffie-inloop is een bredeschoolactiviteit die valt binnen het pakket aan projecten gericht op het bestrijden van (onderwijs-)achterstanden. De koffie-inloop richt zich op ouders vanuit het perspectief *Opvoeden kun je leren*.

De koffie-inloopochtenden zijn eenmaal per twee weken, vanaf 8.30 uur tot 10.00 uur, iedere keer rond een specifiek thema: drukke kinderen, spel en speelgoed, moeilijke gesprekken, zelfstandig worden, seksualiteit, cultuurverschillen. De ochtenden hebben een informele uitstraling maar zijn goed voorbereid en weldoordacht opgezet met experts vanuit Thebe, de onderwijsbegeleidingsdiensten of bijvoorbeeld mensen uit de peuterspeelzaalsector. De koffie-inloop levert daarmee een rechtstreekse bijdrage aan de opvoedingskwaliteiten van de deelnemers.

Maar er is ook een indirect effect doordat de hulpinstellingen meer bekend worden en een gezicht krijgen bij de ouders. 'Binnen of buiten de koffie-inloop krijg ik regelmatig opmerkingen van ouders terug te horen. Bijvoorbeeld over opvoedingstips die bij hen thuis echt werken', aldus Jose van Abeelen, coördinatrice Koffie-inloop.

Er zijn altijd tien tot vijftien moeders aanwezig. In de regel is er een mix van autochtone en allochtone ouders. Een deel van de groep bestaat uit een vaste kern. Daarnaast is er een steeds wisselde groep deelnemers. De ouders worden geworven uit de doelgroep 'onderbouw'. De startwerving gaat via persoonlijke contacten en via de algemene ouderbijeenkomsten in het begin van het jaar. Daarna wordt gewerkt met eenvoudige A4-poster per keer.

De coördinatrice van de activiteit zorgt ervoor dat de activiteit plaatsvindt in een context die veilig is. 'Dit is heel belangrijk voor de deelnemers en daarmee voor de opkomst. Per slot van rekening spreek je over gevoelige zaken.'

Voor het jaar 2006/2007 is er een terugloop aan ter beschikking gestelde middelen voor deze activiteit, onder andere door vermindering van de VVE-bijdrage van het Rijk. Gelet op de opbrengsten van de koffie-inloop voor de school en de wijk is er toch voor gekozen om de activiteit onverkort te laten doorgaan. 'We zijn namelijk zelf absoluut overtuigd van de positieve effecten van de activiteit. Uit eigen middelen vullen we het budget voor het schooljaar 2006/2007 weer aan. Je moet daarin je eigen verantwoordelijkheid nemen', aldus Yolanda van Gageldonk, opvolger van Theo Clijssen als nieuwe locatiedirecteur de Alm.

De meerwaarde? De laagdrempelige school!

'Ouderbetrokkenheid is in de visie van de brede school van groot belang. De basisschool De Alm, als kernpartner in de brede school, heeft dan ook als stelregel dat alle leerkrachten een bezoek brengen aan de kinderen en hun ouders of verzorgers thuis. Dat werkt goed. Dat maakt dat de relatie tussen leerkrachten, kinderen en ouders sterker wordt.'

'Andersom stimuleren wij ook dat de ouders hier bij ons binnenkomen. Wij doen dit onder andere met de koffie-inloop: een tweewekelijkse laagdrempelige samenkomst van ouders over opvoedingsvraagstukken. Een lagere drempel als hier aanwezig vind je volgens mij nergens. De school, deze brede school, is dé plek om met ouders in gesprek te raken, over school, over opvoeden, over straffen, over seksualiteit, noem maar op.'

'De koffie-inloop zorgt ervoor dat de drempel tussen ouders, de school en andere partners binnen welzijn en zorg steeds lager wordt. En meer onderlinge contacten leiden tot een school en wijk die prettiger is. Zeker als de gesprekken en ontmoetingen over opvoedingsvraagstukken gaan. Mijn conclusie is dus: de koffie-inloop heeft als meerwaarde het versterken van de sociale cohesie op school en in de wijk.'

Jose van Abeelen, coördinatrice koffie-inloop
Interview juni 2006, Tilburg

Resultaat en effect van de koffie-inloop

Onderstaand geven we de resultaten en effecten van de bredeschoolactiviteit de koffie-inloop zoals die door betrokkenen in 2005 zijn ervaren. Er zijn geen kwantitatieve effecten bekend van de activiteit. Daar is ook niet op gemeten.

De gemeente Tilburg

De Tilburgse brede school is een samenhangend netwerk van toegankelijke en goede voorzieningen voor kinderen, jongeren en gezin, met de school als middelpunt. Het gaat erom de ontwikkelingskansen van kinderen te vergroten, een doorgaande ontwikkelingslijn te realiseren en een sluitend netwerk rond het kind te creëren. 'En dat moet je breed zien. Ontwikkelingskansen vergroten betekent bijvoorbeeld ook dat je meehelpt om de problemen aan te pakken die kinderen meenemen naar hun school. Het is die wijkgerichte samenkomst van onderwijs, zorg en welzijn die de kracht van het concept bepaalt', aldus Franka Thijssen, ambtenaar brede school van de gemeente.

De meerwaarde? Ze bieden meer!

'Als wij spreken over opbrengst en meerwaarde dan zien wij dat een brede school met name op het sociaal-emotionele en cognitieve vlak meer biedt dan een reguliere school. Voor de ouders geldt dat zij de brede school als een vertrouwde omgeving ervaren. En dat zij waarderen dat er voor de kinderen veel te doen is.'

'Maar wij willen meer. Wat wij willen, is dat de brede scholen de centra van dynamiek en vernieuwing zijn. Dat zij de centra zijn van wijkgerichte samenwerking van afzonderlijke instellingen. Deze beweging komt nog onvoldoende uit de verf. Willen we echt meerwaarde realiseren dan zal daar duurzaam op gescoord moeten worden.'

Franka Thijssen, ambtenaar brede school gemeente Tilburg
Interview september 2006

Sturen op resultaten en opbrengsten

De gemeente is al sinds jaar en dag actief in de stimulering van brede scholen: door inzet op gezamenlijke beleidsontwikkeling en door financiering van de afzonderlijke bredeschoolorganisaties (hun activiteiten en coördinatie) en hun centrale stedelijke coördinatie.

Het voert in het kader van deze studie te ver om het gehele beleid van de gemeente Tilburg te presenteren. Rond de *Kadernota Jeugd* zijn in de loop der tijd diverse beleidsinitiatieven voor de brede school ondernomen.

In deze paragraaf focussen wij rechtstreeks op het centrale onderwerp: beleid dat er op is gericht de meerwaarde van de brede scholen te realiseren. Twee zaken zijn relevant in dit kader.

Allereerst zijn daar de subsidietoekenningen. De gemeente Tilburg werkt niet met uitgebreide contracten waarin resultaten en beoogde effecten worden vermeld. Wat de gemeente doet is dat zij de subsidie aan de brede scholen toekent op basis van de jaarlijkse activiteitenplannen en begrotingen die zij indienen. De visie is dat brede scholen zelf heel goed weten wat er in hun wijk het meeste nodig is en aan welke activiteiten het meeste behoefte is. Hiertoe worden regelmatig behoefteonderzoeken in de wijken gedaan. De gemeente stimuleert de brede scholen om hun activiteitenplanning 'SMART' te doen inclusief aandacht voor rapportages waarin de opbrengsten worden beschreven. 'Langzaam aan zien wij dat hiermee het bewustzijn voor het fenomeen van *sturen op resultaten* versterkt wordt. Momenteel krijgen wij heldere productomschrijvingen van alle brede scholen binnen. Het mooie is overigens dat hiermee de ook onderlinge transparantie wordt vergroot. Niet onbelangrijk als je tien brede scholen hebt', aldus Franka Thijssen, ambtenaar brede school gemeente Tilburg.

Het tweede punt betreft de relatie met de landelijke bureaus Sardes en Oberon. Samen met Sardes heeft de gemeente in 2003 de *Kwaliteitscriteria brede school* ontwikkeld; een elftal criteria, waarvan het merendeel is verbijzonderd met hulp van deelvragen waarop gescoord kan worden. 'Wij zijn hier nog altijd heel tevreden over. Het is een afgewogen set waarmee de kwaliteit en de opbrengsten van de brede scholen in zicht kan worden gebracht', aldus Franka Thijssen.

'En met Oberon hebben wij in diezelfde periode afgesproken om als pilot te fungeren in hun project *Evaluatiemodel Brede School*. De inzet was om met het Evaluatiemodel Brede School van Oberon mede een antwoord te vinden op de vraag naar de opbrengsten van de brede school. De eerlijkheid gebied echter te zeggen dat we zover nog zeker niet zijn. Het kost erg veel tijd en energie om alle vragenlijsten in te vullen en te verwerken. En daar staat tegenover dat de opbrengst van dit project - om diezelfde term dan ook maar eens te gebruiken - nog onvoldoende is. De *Monitor 2005 Brede Scholen Gemeente Tilburg* geeft wel resultaten, maar deze zijn wetenschappelijk te onevenwichtig om er echt op te koersen. En bij dit onderwerp is het toch: of je doet het, en je doet het goed inclusief gefundeerde onderbouwing, of je begint er niet aan. Daar is het onderwerp immers te gevoelig voor.'

'Wat blijft is natuurlijk dat de sector de vraag naar de maatschappelijke meerwaarde serieus moet oppakken. Daar moeten we aan blijven werken...'

PON-analyse

Meerwaarde van de koffie-inloop/Tilburg	
Kwadrant 1 <i>Doel en middel</i>	Doel: opvoedingskwaliteiten van ouders versterken Middel: opvoedingsondersteuning via een koffie-inloop
Kwadrant 2 <i>Resultaat activiteit</i> (kwantitatief)	- 20 bijeenkomsten op jaarbasis - per bijeenkomst 10 tot 15 deelnemers In een deel van de bijeenkomsten vinden contacten plaats tussen professionele ondersteuners en ouders.
Kwadrant 3 <i>Effect activiteit</i> (kwalitatief)	Op basis van de kwalitatieve argumentaties kunnen we stellen dat de koffie-inloop activiteit meerwaarde heeft: het effect van de koffie-inloop is een verbeterde relatie tussen ouders, school en de andere partners van de brede school. De koffie-inloop levert daarnaast een positieve bijdrage aan het sociale schoolklimaat en de sociale cohesie in de wijk. De koffie-inloop heeft voorts een positief effect op de opvoedingskwaliteiten van de deelnemers. Het gekozen middel en de invulling daarvan brengt het gestelde doel dichterbij. Er kunnen geen uitspraken gedaan worden over de mate waarin de genoemde effecten gerealiseerd worden.
<i>Evaluaties</i> <i>Resultaatmetingen</i>	Binnen de gehele brede school Tilburg (de gemeente, de overkoepelende coördinator en de afzonderlijke brede scholen) is registratie en meting van resultaten een actie-punt. De betrokkenheid met dit onderwerp blijkt ook uit de deelname van Tilburg aan de pilot van Oberon rond de opbrengst van brede scholen. De gemeente Tilburg geeft aan dat resultaten van de opbrengstmeting 'wetenschappelijk nog te onevenwichtig zijn'.

4.2 Brede school De Schakel, Halderberge

De brede school De Schakel is onderdeel van de overkoepelende brede school Halderberge in de gemeente Halderberge.

De brede school De Schakel heeft per oktober 2006 zo'n 200 leerlingen. Van de leerlingen is 75% van autochtone afkomst, 25% is allochtoon. Dat is een redelijke afspiegeling van de wijken waar de leerlingen vandaan komen, namelijk: Kom-Noord, Spui-Noord, Spui-Zuid en het buitengebied van Oudenbosch.

De aanleiding om in Oudenbosch tot een brede school te komen is tweeledig. Op de eerste plaats was de school in 2002 een onderwijskansenschool, vanwege het feit dat de school veel achterstandsleerlingen heeft. Door de zorg om ontwikkelingen binnen de school en de sociale omgeving ontstond de mogelijkheid om de relatie buurt-school te versterken en een spilfunctie in de buurt te creëren. Ten tweede heeft de gemeente in die tijd een project-groep opgezet rond de brede school. Daarin waren naast de gemeente en het onderwijs, ook de Markenlanden (organisatie voor kinderopvang, welzijn en thuiszorg), de bibliotheek en Amadeus (Centrum voor de Kunsten) vertegenwoordigd. Vanuit dit project is een bredeschoolcoördinator aangesteld, met subsidie van de provincie en GOA-middelen van de gemeente.

De keuze voor een groeimodel

De brede school is gebaseerd op het onderwijsachterstandprofiel. Het accent ligt op het scheppen van gelijke onderwijskansen en het voorkomen en bestrijden van achterstanden. Het doel van de brede school is driedig:

- Achterstanden van kinderen voorkomen en wegnemen, met het accent op taalontwikkeling.
- Een verrijkte opvoedings situatie bewerkstelligen door deelname van kinderen aan de samenleving, het onderwijs en uiteenlopende vormen van vrijetijdsbesteding.
- De sociaal-emotionele en sociaal-culturele ontwikkeling van kinderen bevorderen.

De uitwerking van deze doelen vindt plaats binnen meerdere domeinen:

- de verlengde schooldag
- ouderparticipatie
- tussenschoolse opvang
- voortgezet onderwijs

Er is hierbij gekozen voor een groeimodel. Men is gestart met activiteiten in het kader van de verlengde schooldag. In de loop der tijd zijn/worden de andere domeinen uitgewerkt. De domeinen worden in het navolgende kort toegelicht.

De verlengde schooldag

De brede school is gestart met de verlengde schooldag. In 2003/2004 zijn in de gemeente Halderberge drie pilotscholen met achterstandsleerlingen gestart met de verlengde schooldag: een enge benadering van de bredeschool-opvatting. Het ging om de scholen De Schakel, de Mariaschool en De Regenboog. Deze scholen vallen onder de Stichting Het Barlake (een stichting voor katholiek primair onderwijs, gevestigd in Oudenbosch, waarbij twaalf scholen zijn aangesloten met in totaal zo'n 2600 leerlingen en 230 medewerkers). Inmiddels doen er acht scholen mee, alle vanuit onderwijsachterstand.

Ouderparticipatie

Ouderparticipatie is een jaar later gestart en heeft betrekking op oudercursussen en de ouderkamer. De GGD heeft een aanbod opvoedingscursussen (*Een positieve kijk op je kind*) waar in het eerste jaar drie scholen gebruik van gemaakt hebben.

Bij De Schakel ging het om twee groepen van zes ouders die vijf keer 2,5 uur bijeen kwamen en uitleg kregen van een jeugdverpleegkundige. Omdat de belangstelling van ouders voor deze cursussen wat tegenviel is er het afgelopen jaar geen aanbod gedaan. De Schakel heeft aangegeven dit schooljaar opnieuw een cursus te willen aanbieden.

De ouderkamer is een ruimte waar ouders elkaar kunnen ontmoeten. Voor dit initiatief, waarbij scholen op een vast tijdstip een ruimte beschikbaar stellen en informatie geven, is niet van de grond gekomen. Ouders lopen niet zo maar binnen. Het blijft echter wel een aandachtspunt voor de toekomst. Omdat de gemeente Halderberge bezig is met nieuwbouwplannen voor de scholen, zou het concept van de ouderkamer daarin verwerkt kunnen worden.

Tussenschoolse opvang

Wat betreft tussenschoolse opvang is in het schooljaar 2005-2006 vanuit de brede school een cursusaanbod gedaan aan alle twaalf scholen in Halderberge om mensen (maximaal twee per school) op te leiden tot overblijfcoördinator. Daar is veel gebruik van gemaakt: 22 mensen hebben aan de cursus deelgenomen. De reacties op de cursus waren positief, binnenkort wordt nagegaan wat de scholen er mee gedaan hebben.

Voortgezet onderwijs

Het vierde domein is het voortgezet onderwijs. Dat terrein is nog niet echt aangepakt. Er is wel een oriënterend gesprek geweest met de scholen voor voortgezet onderwijs om na te gaan wat zij doen op het terrein van de brede school en hoe de aansluiting met het basisonderwijs geregeld kan worden. Het thema wordt gekoppeld aan andere ontwikkelingen zoals schakelklassen en zorgstructuur.

Organisatie en kosten

Voor alle brede scholen van de gemeenten Halderberge tezamen is een gemeentelijke bredeschoolcoördinator aangesteld (voor twaalf uur per week) die verantwoordelijk is voor afstemming van vraag en aanbod. Culturele en maatschappelijke organisaties (zoals de bibliotheek en Centrum voor Amateurkunst Amadeus) bieden via de zogenaamde Marktplaats een pakket aan, de scholen maken zelf een keuze uit het aanbod in het kader van de verlengde schooldag.

Ook alle betrokken scholen hebben een coördinator aangesteld. Bij De Schakel gaat het om een leerkracht die de brede school als extra taak in haar pakket heeft. Die extra taak houdt in het coördineren van de bredeschoolactiviteiten: uitnodigen van leerlingen, benaderen van ouders, het regelen van een ruimte, fungeren als aanspreekpunt enzovoort. Tweemaal per jaar is er overleg over de verlengde schooldag. Daaraan nemen de betrokken scholen deel en alle aanbieders zoals de bibliotheek, de Markenlanden en Amadeus.

In het schooljaar 2004-2005 bedroegen de totale kosten voor de bredeschoolactiviteiten in de gemeente € 22.000,- en voor de opvoedingscursus € 7.000,-. Daarnaast zijn er kosten gemoeid met de coördinatorsfunctie. De provincie Noord-Brabant heeft de brede school in Halderberge in 2003 gesubsidieerd met een bedrag van € 20.000,- in 2004 bedroeg de subsidie € 25.000,-. In beide gevallen ging het om subsidie voor activiteiten. Tot en met vorig schooljaar heeft de gemeente, naast de provinciale subsidie, GOA-middelen ingezet.

Voor het huidige schooljaar heeft de gemeente extra geld vrijgemaakt voor de brede school. Er is structureel geld aangevraagd; daarover moet door de gemeente nog een besluit worden genomen.

De doelgroep van de brede school zijn kinderen die vanuit de thuissituatie weinig uitgedaagd worden om te lezen, muziek te maken of creatieve dingen te doen. Zij zijn veelal geen lid van de bibliotheek, de muziekschool of een sportclub. Om leerlingen te binden aan deelname wordt per leerling per les een bijdrage van € 1,- gevraagd. Het bedrag is laag zodat het geen drempel vormt. Voor ouders die het niet kunnen betalen springt de gemeente bij.

De school krijgt een vergoeding voor het gebruik van de lokalen. Voor de school zijn er verder geen kosten aan verbonden, behalve de inzet van de coördinator. Die inzet bedraagt voor De Schakel ongeveer 22 uur per jaar.

De verlengde schooldag

Binnen het bestek van dit onderzoek is gekozen voor de verlengde schooldag als onderwerp van gesprek en studie.

De activiteiten in het kader van de verlengde schooldag worden aangeboden in blokken van acht lessen. Er zijn twee blokken per jaar, apart voor bovenbouw en onderbouw. Er kunnen twaalf tot vijftien leerlingen per blok deelnemen, dus op jaarbasis zijn dat maximaal zestig leerlingen per school. De belangstelling is groot. De activiteiten worden continu overtekend. Er moeten steeds leerlingen teleurgesteld worden. De coördinator selecteert leerlingen en kijkt daarbij voor welke kinderen het goed is om mee te doen en wie nog nooit heeft meegedaan.

De activiteiten die worden aangeboden staan in het teken van taalachterstand. Dat wordt overigens wel ruim opgevat, maar het is de bedoeling dat leerlingen op een speelse manier in aanraking komen met taal. De school wil de leerlingen iets extra's bieden. Het onderwerp taal wordt gecombineerd met bijvoorbeeld beeldende vorming. Binnen het normale lesprogramma is daar onvoldoende tijd voor.

De activiteiten worden verzorgd door gastdocenten, bijvoorbeeld van de bibliotheek of Amadeus. Het 'talige' wordt verpakt in iets leuks, bijvoorbeeld een gedicht van hout maken, affiches maken met diverse materialen. Ook creativiteit en het leren samenwerken staan centraal in de cursussen.

Voorbeelden van activiteiten voor groep 4, 5 en 6:

- Hoeden maken: uitleg over de geschiedenis van de hoed, naar aanleiding van boeken en plaatjes, en het maken van een hoed van papier-maché.
- Boekenbal: kinderen op een speelse wijze kennis laten maken met verschillende genres door voor te lezen en over boeken te praten.
- Beeldende vorming: kennismaken met verschillende materialen op gebied van tekenen, schilderen en handvaardigheid.
- Project poëzie: toveren met taal, allerlei dichtvormen komen aan de orde.

Voorbeelden voor groep 7 en 8:

- Werken met taal: vanuit het perspectief letters, woorden en zinnen wordt met taal omgegaan, en toegepast in strip, animatie of gedicht.
- Kids in space: omgaan met diverse materialen door het bouwen van een futuristische wereld.
- Maken van een nieuwsbrief of krant, met behulp van de computer.

- Keyboardles: notenschrift, componeren, luisteren, concert geven.
- Wilde wereldreizen: muziek uit verschillende culturen komt aan bod.

**De meerwaarde?
Wisselwerking tussen school en na school**

'De kinderen van De Schakel komen voor een belangrijk deel uit een ontwikkelingsarme omgeving. Ongeveer 50% van de kinderen heeft een leerlinggewicht van 0,25 of 0,9. Door het aanbieden van activiteiten na schooltijd worden deze kinderen gestimuleerd andere dingen te doen dan tv-kijken. Ouders zien hun kinderen andere dingen doen, zien hun kinderen met enthousiasme naschoolse activiteiten uitvoeren en horen van hen dat er ook andere interesses leven. Door kinderen een meer uitdagende omgeving te bieden, worden ze gestimuleerd in hun ontwikkeling.

Door de naschoolse activiteiten te plaatsen in het kader van taalontwikkeling, ontstaat er een wisselwerking tussen het schoolse leren en de naschoolse activiteiten.

Als de financiering van deze activiteiten zou verdwijnen, dan betekent dat, dat de omgeving minder uitdagend wordt en dat kinderen minder kansen krijgen.'

*Jan van Pul, directeur de Schakel
Interview september 2006, Oudenbosch*

Resultaat en effect van de verlengde schooldag

De coördinatoren, de gastdocenten én de leerlingen zijn over het algemeen positief over de aangeboden activiteiten. De groepen zitten allemaal vol (worden zelfs overtekend) en de opkomst is (nagenoeg) 100%. De leerlingen vinden de activiteiten erg leuk om te doen en ook de ouders waarderen de activiteiten. De coördinatoren geven aan dat de coördinatie vanuit de gemeente goed verloopt. Zij zijn tevreden over de gastdocenten. Via evaluatieformulieren van leerkrachten en gastdocenten houdt de gemeentelijke coördinator het verloop in de gaten. Een voorbeeld uit een evaluatieformulier: 'Rob en Monique zijn kanjers, ze zijn goed voorbereid, ze hebben een duidelijk plan en zijn toch flexibel, ze zijn enthousiast en leuk in de omgang met kinderen'. De betrokkenheid van leerkrachten wordt als heel wisselend ervaren.

De gastdocenten ervaren in zijn algemeenheid voldoende medewerking van de scholen, zijn tevreden over de opkomst en het enthousiasme van kinderen. 'De presentatie van de hoedenshow was een succes. Er was veel publiek.' En: 'Leerkrachten vonden het resultaat heel verrassend.'

De evaluatieformulieren die de coördinatoren en gastdocenten invullen bevatten ook opmerkingen waar men in het vervolg van kan leren. Voorbeeld: 'het idee was in eerste instantie wat te abstract, in het vervolg beginnen we eerst met het maken van het boek in plaats van de losse onderdelen'. De brede schoolcoördinator verzamelt de formulieren en koppelt de informatie terug naar betrokkenen.

Als het gaat om het effect en de meerwaarde van de verlengde schooldag melden betrokkenen: 'Het is logisch dat het beter is voor een kind om zich te kunnen ontwikkelen in een rijkere leeromgeving dan in een armere leeromgeving.' Het verschil met het aanbod onder schooltijd is dat het thematisch is, dat er op een creatievere manier wordt gewerkt en dat er in kleinere groepen wordt gewerkt, waardoor er meer aandacht is voor de kinderen en meer stimulans om dieper op zaken in te gaan. Een bijkomend voordeel van de manier waarop de brede school in Oudenbosch wordt uitgewerkt, is dat leerlingen in contact komen met kunstenaars, waardoor ze ideeën opdoen om daar thuis of in de klas iets mee te doen.

De meerwaarde is echter moeilijk hard te maken. En acht lessen per leerling is te weinig om te kunnen meten of leerlingen er op taalgebied op vooruitgaan. Wel is het zo dat de school veel positieve reacties krijgt van kinderen en van ouders. Er wordt niet structureel geëvalueerd, maar er wordt tijdens het eindgesprek wel naar de ervaringen gevraagd. De grote belangstelling voor deelname is voor de school ook een teken dat het een goed initiatief is.

PON-analyse

Meerwaarde van de verlengde schooldag / Oudenbosch	
Kwadrant 1 <i>Doel en middel</i>	Drie doelen zijn vastgesteld: <ul style="list-style-type: none"> - Het voorkomen en wegnemen van achterstanden van kinderen, met het accent op taalontwikkeling. - Het bewerkstellingen van een verrijkte opvoedingssituatie door deelname van kinderen aan de samenleving, het onderwijs en uiteenlopende vormen van vrijetijdsbesteding. - Het bevorderen en vergroten van de sociaal-emotionele en sociaal-culturele ontwikkeling van kinderen. Middel: activiteiten in het kader van de verlengde schooldag.
Kwadrant 2 <i>Resultaat activiteit (kwantitatief)</i>	60 kinderen (in 4 groepen van 15) krijgen elk 8 bijeenkomsten in een blok (480 contactmomenten)
Kwadrant 3 <i>Effect activiteit (kwalitatief)</i>	Het eerste subdoel, het voorkomen en wegnemen van achterstanden met accent op taalontwikkeling, wordt niet gemeten, maar het is niet waarschijnlijk dat dit gehaald wordt. De bredeschoolactiviteit biedt een verrijkte opvoedingssituatie (deel van het tweede subdoel), en op kwalitatieve gronden mag aangenomen worden dat dit de sociaal-culturele ontwikkeling van kinderen vergroot (deel van de derde subdoelstelling).

	De algemene conclusie is dat vanuit deze praktijkervaring kwalitatief beargumenteerd is, dat de rijkere (brede school-) leeromgeving een meerwaarde voor kinderen heeft. In het specifieke geval van deze brede school is sprake van een geringe financiële inzet, wat van invloed is op de opbrengst en het effect.
<i>Evaluaties Resultaatmetingen</i>	Gastdocenten en leerkrachten vullen evaluatieformulieren in. In eindgesprekken worden leerlingen en ouders bevroegd naar hun oordeel over de activiteiten.

4.3 Brede school De Kastanjelaar, Gemert-Bakel

Milheeze behoort tot de gemeente Gemert-Bakel. De gemeente heeft twee brede scholen, een in Milheeze en een in Elsendonk. De brede scholen zijn in dezelfde tijd ontstaan. De aanleiding was in beide gevallen, de noodzaak om nieuwe scholen te bouwen. Het concept is verschillend uitgewerkt, maar voor de gemeente was in beide gevallen de leefbaarheid het uitgangspunt. Het doel was om een multifunctionele ruimte te creëren op een centrale plaats in het dorp waar activiteiten plaats kunnen vinden en waar mensen elkaar kunnen ontmoeten.

Brede school De Kastanjelaar: multifunctionele accommodatie

Het dorp Milheeze heeft 2000 inwoners. De basisschool telt 230 leerlingen, verdeeld over tien klassen. In Milheeze is onlangs een multifunctioneel gebouw gerealiseerd en in gebruik genomen met daarin peuterspeelzaal 't Smurfje, basisschool De Kastanjelaar, een gymzaal en gemeenschapshuis De Schans. Er zijn verschillende gemeenschappelijke ruimtes. De brede school in Milheeze is geen volledig nieuw gebouw. Een deel van het gemeenschapshuis, de gymzaal en een aantal schoollokalen stonden er al. Daar is een nieuw gebouw aan en omheen gebouwd. Het gebouw heeft twee ingangen: via de centrale hal en aan de andere kant van het gebouw, tegenover de kerk.

De brede school is bedoeld om de leefbaarheid in Milheeze te bevorderen. Belangrijke aspecten daarbij zijn de centrale ligging, de ontmoetingsruimte en de ruimtes voor gezamenlijk gebruik. Het gebouw biedt huisvesting aan diverse verenigingen, er zijn participatiemogelijkheden voor jong en oud en er zijn meer activiteiten mogelijk dan voorheen het geval was.

Overigens heeft Milheeze ook nog een café met een zaaltje, waar bijvoorbeeld de fanfare repeteert. De brede school is dus niet de enige ontmoetingsplaats in het dorp.

Organisatie en kosten

Het was oorspronkelijk de bedoeling dat woningcorporatie Stichting Goed Wonen eigenaar zou worden van de grond en de nieuwe gebouwen, en verantwoordelijk zou zijn voor beheer en onderhoud. Om die reden heeft de gemeente het bouwproces overgelaten aan deze stichting, die het vervolgens

heeft uitbesteed aan een extern bureau. Deze constructie heeft niet opgeleverd wat de gemeente daarvan verwachtte. Nu de brede school een feit is, is voor een andere constructie gekozen. De gemeente is op dit moment eigenaar van het gebouw. Besloten is om het beheer en het onderhoud over te laten aan een beheerstichting. Deze beheerstichting, die nog moet worden opgericht, bestaat uit vertegenwoordigers van de gebruikers: de school, het dorps-huis en de peuterspeelzaal. Volgens betrokkenen was het beter geweest deze zaken te regelen voordat de gebouwen er staan, maar omdat men ervan uitging dat Goed Wonen eigenaar zou worden is dat niet gebeurd. Het kost volgens de gemeente tijd om een en ander goed uit te werken.

Momenteel is het Dorpsoverleg Milheeze verantwoordelijk voor de gemeenschappelijke ruimtes, een beheercommissie voert de regie. De beheercommissie bestaat uit vertegenwoordigers van de basisschool, de peuterspeelzaal en het gemeenschapshuis, de gemeente neemt op afroep deel in het kader van het technisch onderhoud.

Voor het multifunctionele gebouw is bijna 3 miljoen euro uitgetrokken. Het is niet bekend wat de kosten zouden zijn geweest als er geen multifunctioneel gebouw was neergezet. De gemeente heeft 100.000 euro subsidie gehad uit het Combifonds van de provincie Noord-Brabant, dat bedoeld is voor projecten die de leefbaarheid bevorderen. De subsidie is gebruikt voor investeringen in het gebouw.

Het bindend karakter van het gebouw is voor de gemeente belangrijk. De gemeente wil het gebruik van de ruimtes stimuleren. Dat betekent dat het bestuur van het dorps-huis meer subsidie krijgt naarmate de ruimtes meer verhuurd worden. De subsidie kan dan besteed worden aan onderhoud en exploitatie van het gebouw.

Resultaat en effecten van de multifunctionele accommodatie

Visie van de gemeente

Het resultaat van de multifunctionele accommodatie is, volgens de gemeente Milheeze, dat er een gemeenschappelijke voorziening is ontstaan, waarin onderwijs een centrale rol speelt, met activiteiten voor jong en oud. Ook kan als resultaat worden genoemd dat de school er qua ruimte erg op vooruit is gegaan.

Terugkijkend moet ook gesteld worden dat beheeraspecten meer aandacht behoeven. Om blijvende resultaten te boeken verdient het aanbeveling om het beheer goed te regelen vóórdát het gebouw in gebruik wordt genomen. In een situatie waarin sprake is van zich ontwikkelende inhoudelijke samenwerking leggen beheeraspecten te veel nadruk op de financiën. Dat kan contraproductief werken.

Visie van de school

De school was bij aanvang niet met het opzetten van een brede school bezig, wel met een nieuw gebouw. De schoolleiding is heel tevreden over het gebouw, veel wensen zijn gerealiseerd. Men heeft meer ruimte gekregen, op de speelplaats hebben ze echter wat in moeten leveren.

Omdat de peuterspeelzaal er ook is ondergebracht, is er meer contact mogelijk tussen kinderen, ouders en leerkrachten. Pas langzaam ontstaat de vraag naar aansluiting van activiteiten.

Een ander voordeel is de samenwerking met andere (dag)gebruikers van het gebouw. Zo is er een ruimte met computers die zowel door leerlingen als door andere inwoners van het dorp, zoals senioren, worden gebruikt. De leerlingen van groep 8 leren ouderen om met de computer te werken.

**De meerwaarde?
Betere ruimte als basis voor beter onderwijs**

'De pluspunten hebben vooral betrekking op *ruimtelijk-fysieke* zaken, op de tweede plaats komt de inhoud.'

'Allereerst het aspect van de ruimte. Zo'n multifunctionele accommodatie levert ruimte, mooie ruimte en meer ruimte. Het wordt daardoor makkelijker om er ook inhoudelijk iets mee te doen. Bij onze school zie je bijvoorbeeld dat de nieuwe aanpak van adaptief onderwijs makkelijker is gemaakt door die nieuwe ruimte. We zien het ook door een groeiend contact met de peuterspeelzaal, waardoor we ontwikkelingen beter kunnen afstemmen.'

'Tegelijk moet je ook constateren dat een gebouw als brede school op zichzelf geen meerwaarde heeft. Het gaat erom hoe je het gebruikt. Ik zie het bij ons als een randvoorwaarde voor verdere opbrengsten. Een goed verzamelgebouw creëert een fundament voor samenwerking met anderen.'

*Huib van Gaal, directeur De Kastanjelaar
Interview september 2006, Milheeze*

De inhoud van het onderwijs is inmiddels ingrijpend veranderd. De school is overgestapt op een nieuw systeem van individueel en samenwerkend leren: KAST (Kinderen Adaptief Stimuleren in hun Totaliteit). De principes zijn positieve wederzijdse afhankelijkheid, individuele aanspreekbaarheid, directe interactie en sociale vaardigheden (samenwerkingsvaardigheden en evaluatie van het groeiproces).

Hoewel er geen directe relatie ligt met het nieuwe gebouw is de invoer van het leersysteem wel vergemakkelijkt door het nieuwe gebouw. Zo konden er bijvoorbeeld direct groepstafels worden aangeschaft. Aan de andere kant heeft de invoer en uitwerking door de bouwperikelen wat langer op zich laten wachten dan de bedoeling was.

De schoolkinderen zijn enthousiast over het gebouw en het meubilair, met name de 'zolders' in de klaslokalen, de balkonnetjes en de transparante ruimtes worden gewaardeerd. Het samen aan een tafel zitten bevalt de leerlingen goed.

Ook de ouders vinden het een prachtig gebouw, zo blijkt uit een tevredenheidsonderzoek van de school onder ouders (maart 2006). De centrale hoofdingang is een ontmoetingsplaats voor jong en oud van waaruit activiteiten plaats kunnen vinden.

De leerkrachten hebben meer overzicht en kunnen gemakkelijker iets organiseren omdat er meer ruimte beschikbaar is dan voorheen.

Visie van de andere gebruikers

Het verenigingsleven heeft er verschillende ruimtes bij gekregen in het dorp. Daar wordt veel en naar tevredenheid gebruik van gemaakt.

PON-analyse

Meerwaarde van de multifunctionele accommodatie / Milheeze	
Kwadrant 1 <i>Doel en middel</i>	Doel: de leefbaarheid in Milheeze bevorderen Middel: multifunctionele accommodatie
Kwadrant 2 <i>Resultaat activiteit</i> (kwantitatief)	Er is een accommodatie gerealiseerd voor de brede school, met een basisschool, een peuterspeelzaal, een buurthuis en diverse lokale verenigingen.
Kwadrant 3 <i>Effect activiteit</i> (kwalitatief)	Aangenomen mag worden dat de multifunctionele accommodatie, een mooi gebouw voor verschillende doelgroepen uit het dorp, een bijdrage levert aan de leefbaarheid in het dorp. De uitwisseling tussen de diverse doelgroepen is nog beperkt, contact tussen school en peuterspeelzaal komt langzaam op gang. Door de multifunctionele accommodatie is het voor de school wat gemakkelijker geworden om inhoudelijk te vernieuwen, maar dat was geen doel van de brede school. Het gebouw heeft op zichzelf geen inhoudelijke meerwaarde, maar is te beschouwen als een fundament waarop opbrengsten op inhoudelijk terrein en op het vlak van samenwerking gerealiseerd kunnen worden.
<i>Evaluaties</i> <i>Resultaatmetingen</i>	Geen evaluatie tot nu toe. Wel tevredenheidsonderzoek onder ouders en leerlingen over het gebouw.

4.4 Brede school De Wilgenbroek, Boxtel

Boxtel kent vier brede scholen; De Wilgenbroek is er één van. De coördinatie tussen de vier brede scholen wordt verricht door de Stichting Brede Scholen Boxtel.

Stichting Brede Scholen Boxtel

De Stichting Brede Scholen Boxtel heeft in haar eerste jaarverslag in 2004 helder verslag gedaan van de algemene doelen die zijn opgesteld voor de brede scholen in Boxtel. Ook is in dit verslag aangegeven hoe de stichting aankijkt tegen de verbijzondering van deze doelen in subdoelen ten behoeve van sturing en evaluatie. Het onderwerp van onze studie rechtvaardigt een uitgebreid citaat van deze teksten.

'Voor alle brede scholen geldt dat de volgende definitie wordt gehanteerd: de Brede School (in Boxtel) is:

- een hecht samenwerkingsverband tussen scholen en (jeugd)welzijnsinstellingen;
- onder verantwoordelijkheid van de scholen;
- dat op basis van samenhangende en ontkokerde aanpak zich ten doel stelt:
- door een evenwichtige mix van schoolse en niet-schoolse activiteiten de opvoeding van kinderen en jongeren te optimaliseren;
- de sociale competentie van die kinderen en jongeren te verbeteren;
- een belangrijke bijdrage te leveren aan het voorzien in de sociaal-economische behoeften van wijken en buurten.

Dat betekent dat te behalen en evalueren doelen op het vlak moeten liggen van:

- intersectoraal en kwalitatief samenwerkingsverband met betrekking tot onderwijs, zorg en andere werkterreinen van brede scholen;
- verbetering onderwijskansen;
- verbetering ontwikkelingskansen;
- verbetering sociale cohesie wijk/buurt, versterken wijk/buurtfunctie;
- goede naschoolse opvang;
- verbetering huisvesting/multifunctioneel bouwen.

De terreinen waarop doelen behaald moeten worden zijn dus divers:

- organisatorisch (samenwerking, integrale aanpak);
- functioneel (1. onderwijs- en 2. ontwikkelingskansen, 3. opvang, 4. wijkfunctie);
- randvoorwaardelijk (accommodatie).¹⁴

De stichting meldt in haar jaarverslag dat op elk van deze terreinen meetbare doelen geformuleerd moeten worden die passen bij de visie en programmalijn per school.

---

¹⁴ Jaarverslag 2004, Stichting Brede Scholen Boxtel, Boxtel 2005, blz. 2.

De brede school De Wilgenbroek

De brede school De Wilgenbroek, voorheen Brede School Boxtel-Oost, is een samenwerkingsverband van de openbare basisschool de Speleliër, het Buurtsportnetwerk, de GGD, de peuterspeelzaal, Kindercentrum de Kindertuin, BSO Humanitas, de thuiszorg, de bibliotheek, de regionale instelling voor kunst-educatie en een speel-o-theek (uitleen). De Wilgenbroek is gehuisvest op het terrein van de basisschool, de school voor speciaal onderwijs en de kinderopvang aan de zuidoostkant van Boxtel, dicht tegen het centrum aan. Het gebouw is een combinatie van bestaande bouw en nieuwbouw en is te karakteriseren als 'multifunctionele voorziening'.

Het verzorgingsgebied van de brede school is niet te duiden als achterstandswijk.

Welke keuzes zijn gemaakt?

De Wilgenbroek stelt zich ten doel om een ononderbroken ontwikkeling en onderwijsloopbaan te realiseren voor kinderen van 0-14 jaar. Zij doet dit door diverse kindgerichte voorzieningen bij elkaar te brengen en onderling goede afspraken te maken.

De invulling van de activiteiten van de Brede School De Wilgenbroek wordt afgestemd met die van de openbare basisschool. Er zijn duidelijke keuzes gemaakt voor de kaders waarbinnen de activiteiten plaatsvinden. Er is zijn twee programmalijnen:

- kunst en cultuur;
- wijk- en ouderbetrokkenheid.

Aanvullend op deze programmalijnen zijn er activiteiten op het gebied van VVE en opvoedingsondersteuning.

Het kunst- en cultuurprogramma is een stimuleringsprogramma. De Wilgenbroek brengt de kinderen in contact met allerlei vormen van muziek, dans en bijvoorbeeld literatuur. Het doel is om 'vonken te laten overspringen', zodanig dat kinderen (gesteund door hun ouders) structureel kiezen voor cultuur en sport als invulling van vrije tijd.

De wijkbetrokkenheid wordt met name ingevuld met naschoolse 'doe-activiteiten', activiteiten op het gebied van sport en wederom activiteiten gericht op stimulering van kunst en cultuur. Het Buurtsportnetwerk speelt een grote rol in de planning en organisatie van de sportactiviteiten. De doelgroep van de activiteiten wordt gevormd door de kinderen uit de wijk Boxtel-Oost.

De volgende activiteiten zijn in 2005 aangeboden (voor zover bekend zijn de resultaten benoemd).

- Kunst en cultuur:
  - . Het leescafé: 2 groepen van 14 en 15 kinderen, 10 bijeenkomsten per groep.
  - . Het voorlees-onbijt: eenmaal plaatsgevonden voor 300 kinderen.
  - . Boekenbal voor bovenbouwers: 137 kinderen.
  - . Groot aanbod aan naschoolse activiteiten, buurtsportwerk (zie hieronder), koken voor jongens en/of meiden; fotografiecursus (5 x 8 kinderen), schildercursus (5 x 16 kinderen).
- Buurtsportwerk en wijkbetrokkenheid: deelname in totaal 5.593 personen (voornamelijk kinderen):
  - . Straatspeeldag voor de wijk: herfstactiviteit (Piraten).

- . Buurtsportwerk en sportprojecten gericht op wijkbetrokkenheid en randgroepjongeren: onder andere tennis, badminton, turnen, atletiek, joga, rugby, slagbal, fietsen buitenlandse vrouwen, voetbal kleintjes, zaalvoetbal, Spelenderwijs.
- Ouderbetrokkenheid:
  - . Ouders dienen in principe op basis van het principe van wederkerigheid minimaal bij één activiteit als vrijwilliger op te treden.
  - . Projecten gericht op opvoedingsondersteuning: gezond, hygiënisch en redzaam gedrag: in 2005 zijn georganiseerd een themaochtend (15 deelnemers) en twee thema-avonden (5 resp. 10 deelnemers), de cursus *Opvoeden en zo* (10 bijeenkomsten x 5 deelnemers), twee terugkom-bijeenkomsten van de cursus.
  - . Opening 'ouderkamer'.
- VVE, inclusief 5 themabijeenkomsten voor ouders (10 deelnemers).

Een voorbeeld: De Gillende keukenmeiden

'De kookcursus *De Gillende keukenmeiden* is al een paar jaar heel populair. Helaas kunnen er maar tien kinderen aan meedoen. Gekozen is voor een professionele invulling met iemand die werkzaam is op dit terrein. Het moet leuk zijn en tegelijk kiezen we voor kwaliteit. Het motto is 'plezier in en experimenteren met...', aldus Ghislaine de Brouwer, coördinator brede school. 28 november 2006 was de afsluitende bijeenkomst. De kinderen koken op deze namiddag speciaal voor hun ouders. Twee reacties van kinderen: 'Wat leuk is, is dat je lekker kunt kliederen. Eetspulletjes voelen soms wel raar aan, geklopte eieren bijvoorbeeld, maar door het gewoon te doen vind je het normaal.' 'Wat ik ook leuk vind, is dat ik hier kinderen van andere scholen zie. Zo leer je meer kinderen kennen.' 'We krijgen ieder keer het recept mee. Thuis ga ik dat dan ook een keer proberen. Meestal doen we dat op de zondag.'

**De meerwaarde?
Ze verbinden school met buitenwereld!**

'Het aanbod aan naschoolse activiteiten op het gebied van sport, kunst en cultuur is enig in zijn soort. Alleen de brede school is in staat om vanuit het contact met de kinderen de ouders te verleiden om hun kroost te laten deelnemen aan dit soort activiteiten. Heel veel ouders zijn immers niet in staat om geld neer te tellen voor deze activiteiten in regulier verband. Het is gewoon te duur. En vaak liggen deze activiteiten ook nog eens ver buiten hun woonwijk. Daar hebben ze de (vervoers)middelen en soms ook de tijd niet voor.'

'De meerwaarde van de brede school is dat zij schoolse activiteiten verbindt met cultuur, sport, zorg- en welzijnsactiviteiten die wijkgericht worden ingezet. En als een kind en ouders hebben gevonden waar de echte interesses liggen, dan vinden ze hun weg wel weer. De brede school verbindt de school met de buitenwereld door het aanbod van extra activiteiten.'

*Ghislaine de Brouwer, coördinator brede school De Wilgenbroek
Interview juni 2006*

Resultaten en effecten

De activiteiten in het kader van de brede school lopen nu drie jaar. Tot nu toe is de opkomst altijd zeer succesvol gebleken. Dat geldt voor het leescafé dat altijd vol is, dat zien we ook op de drukke straatspeeldag en de naschoolse activiteiten die altijd volledig bezet zijn. 'En daarbij moet men bedenken dat de activiteiten niet gratis zijn. We hebben een kleine financiële drempel ingebouwd. De sportactiviteiten kosten € 1,- en de naschoolse activiteiten kosten gemiddeld € 2,-', aldus Ghislaine de Brouwer.

'Om aansluiting op de vraag van ouders te behouden en om daarmee de activiteiten ook succesvol te houden, organiseren we elk jaar een behoeftepeiling onder de ouders. Dat houdt ons scherp. Programmeren is dan ook meer dan oude succesnummers blijven draaien. We houden de band met de ouders kort omdat wij van hen verlangen dat zij assisteren bij de uitvoering van een deel van de activiteiten. Voor ons is dit een vorm van wederkerigheid.'

'Wat dan ook opvalt, is dat bij de voorlichtingsdagen die de school organiseert er elk jaar meer en meer vragen worden gesteld door geïnteresseerde ouders over de activiteiten van de brede school. Men heeft erover gehoord en wil er meer van weten.'

'Het is misschien heel concreet, maar wat ik ook als een effect van het werk van de brede school kan noteren is het volgende. Vanuit ons reguliere leescafé hebben de kinderen onlangs zelf het initiatief genomen tot een vervolg. Vijf kinderen uit de groep van veertien enthousiaste 'leescafé-kinderen' hebben ons gevraagd om, nadat ze hun basisschooldiploma hadden behaald, toch door te kunnen gaan met het leescafé. Ondanks dat ze nu op de middelbare school zitten willen ze deze activiteit voortzetten. Wat mij betreft een voorbeeld van het gegeven dat ons werk effect heeft. Kinderen die het al druk genoeg hebben kiezen ervoor om door te gaan.'

De gemeente Boxtel

'Welk resultaat willen wij als gemeente? In juli 2003 hebben wij een beleidsfilosofie brede school vastgesteld. Voor ons is de brede school de concretisering van geïntegreerd jeugdbeleid met de school als kern.

Hoofdpunt hierin is de gedachte van samenwerking en het kiezen van profielen. Elke brede school in Boxtel heeft in essentie een 'profiel' gekozen waarbinnen zij hoofdactiviteiten ontplooit. In het ene geval is dat het stimuleren van de ontwikkelingskansen van kinderen en hun ouders (bijvoorbeeld door het vooropstellen van sociale ontwikkeling met hulp van een additioneel cultuur- of sportaanbod) in het andere geval is dat het voorkomen en bestrijden van onderwijsachterstanden of de ontwikkeling van een aanbod van wijkgerichte sociale activiteiten', aldus wethouder Anton van Aert die onder andere onderwijs en jeugdbeleid in zijn portefeuille heeft.'

'Dat we brede scholen stimuleren is vanuit onze overtuiging dat ze een aanjaagfunctie hebben voor samenhang en afstemming van activiteiten voor de doelgroep jeugd. Met concrete activiteiten op het terrein van buurtsport, cultuureducatie en bijvoorbeeld VVE. Tegelijk is de brede school in potentie een stimuleringsinstrument, gericht op sociale cohesie in buurten en wijken en versterking van leefbaarheid in onze kernen.'

Sturen op resultaten

'Als gemeente sturen wij niet rechtstreeks op resultaten. Wij hebben dit overgelaten aan de Stichting Brede Scholen Boxtel. Zij coördineert de inspanningen van de afzonderlijke brede scholen op basis van afspraken en een subsidiebeschikking met ons. Wat mij opvalt is dat de stichting in haar jaarverslagen duidelijk melding maakt van de afzonderlijke doelen en opbrengsten. Resultaatsturing is een issue voor de stichting. Dat valt te waarderen', aldus de wethouder.

Wat is bereikt?

'Kijkend naar de gemeente dient allereerst geconstateerd te worden dat er raadsbreed enige trots is over wat er bereikt is de afgelopen jaren. De brede school heeft binnen en buiten de gemeente Boxtel een goede naam. De gemeente, maar met name de uitvoerders hebben goed werk verricht.

Tegenover deze warme belangstelling staat echter een minpunt: de verwachtingen zijn erg hoog. Iedereen ziet in het concept van de brede school dé oplossing van zijn eigen probleem. Op lange termijn kan dat spanningen opleveren. Vooral nog is echter het belangrijkste dat iedereen enthousiast is over het concept', aldus wethouder Van Aert.

'Het bereikte succes zit onder andere in de toegenomen samenwerking tussen de partners hier in de gemeente Boxtel. Wij stimuleren de samenkomst van professionals en instellingen met kwaliteitsversterking als doel. We zien het ontstaan van samenwerkingsverbanden duidelijk terugkomen in de planvorming van de verdere vormgeving van de brede school. Maar let wel: soms gaat dat moeizaam. De schotten die tussen de instellingen staan zijn niet automatisch geslecht omdat mensen enthousiast zijn over integrale samenwerking. Daar is meer voor nodig. Belangrijk is dan ook regie en sturing vanuit een onafhankelijke positie. Eigenbelang moet ondergeschikt blijven aan algemeen belang, zeker als het om onderwijs, zorg of welzijn gaat', geeft Wilma Weeren, ambtenaar onderwijs gemeente Boxtel aan.

'Concreet zien we de brede school ook regelmatig verschijnen in de krantenpagina's hier in Boxtel. Dat is natuurlijk geen bewijs van meerwaarde, maar de vele publicaties over de activiteiten en gebeurtenissen zijn wel een teken van dat er hard gewerkt wordt. En dat telt ook!'

PON-analyse

Meerwaarde van de naschoolse activiteiten sport, kunst en cultuur/Boxtel	
<p>Kwadrant 1 <i>Doel en middel</i></p>	<p>Doel: de ontwikkeling van kinderen stimuleren op het terrein van sport, kunst en cultuur Middel: naschoolse activiteiten sport, kunst en cultuur</p>
<p>Kwadrant 2 <i>Resultaat activiteit</i> (kwantitatief)</p>	<p>In 2005:</p> <ul style="list-style-type: none"> - kunst en cultuur: 900 deelnemers - buurtsportwerk: 5.593 deelnemers - ouderbetrokkenheid: diverse projecten, 80 deelnemers
<p>Kwadrant 3 <i>Effect activiteit</i> (kwalitatief)</p>	<p>De meerwaarde van de brede school ligt in de omstandigheid dat zij extra verbanden legt tussen de school en haar maatschappelijke omgeving met het aanbod van activiteiten op het gebied van sport, kunst en cultuur. De brede school zorgt ervoor dat kinderen zich extra ontwikkelen en ontplooiën op het gebied van sport, kunst en cultuur.</p> <p>De Wilgenbroek realiseert haar doel. De mate waarin het gestelde doel wordt bereikt en tot welk kwantitatief effect dit heeft geleid kan niet worden vastgesteld.</p>
<p><i>Evaluaties</i> <i>Resultaatmetingen</i></p>	<p>De Stichting Brede School Boxtel en de brede scholen die onder haar ressorteren stellen vooraf de expliciete doelen en beoogde resultaten van de activiteiten vast. Er vindt een uitgebreide registratie plaats van de output. 'Functionele' evaluaties (begrip is afkomstig van Brede School Boxtel), bijvoorbeeld over hoe groot de deelname van het aandeel doelgroepkinderen is, vinden niet plaats. Er is een jaarlijkse behoeftepeiling onder ouders.</p>

4.5 Brede school De Zevensprong, Eindhoven

In Eindhoven is vanuit dit onderzoeksproject aandacht geschonken aan de brede school (Spilcentrum¹⁵) De Zevensprong. Omdat in alle Spilcentra van Eindhoven intensief gewerkt wordt met modules uit het Kort Naschools ActiviteitenProgramma (KNAP) hebben we ook met de coördinator van dit programma gesproken.

De Eindhovense Spilcentra en KNAP

Spilcentra

De naam 'SPIL' staat voor spelen, integreren en leren. De basis van Spilcentra wordt gevormd door het basisonderwijs, het peuterwerk en de kinderopvang. Spilcentra zijn ontwikkelingsgerichte centra op gebiedsniveau met de functies educatie, spelen, opvang, ontwikkelingsstimulering, opvoedingsondersteuning en een systeem van vroegsignalering en ontwikkelingsmonitoring. Om als een Spilcentrum erkend te worden moet er sprake zijn van een pedagogisch plan met als inhoudelijke kern dat er een ononderbroken ontwikkelingslijn is voor kinderen van 0 tot 12 jaar.

Spilcentra rusten op de volgende pijlers:

- aanwezigheid van een pedagogisch plan;
- opvoedingsondersteuning voor ouders;
- ontmoetingsfunctie voor ouders (buurtinloop);
- naschoolse activiteiten (deze zijn in de vorm van KNAP-modules gegoten: kortdurende naschoolse activiteitenprogramma's).

De raad van de gemeente Eindhoven heeft begin 2002 de koers ingezet om in de gehele stad op alle zestig basisscholen binnen een tijdbestek van tien tot vijftien jaar overal Spilcentra te verwezenlijken.

'Dit doel gaan we halen', aldus de heer Koolen, beleidsadviseur SPIL in de gemeente Eindhoven. 'Waar we de eerste periode vooral hebben gestuurd op conceptontwikkeling hebben we nu net een periode van uitbouw achter de rug. Inmiddels staat de teller op ongeveer 50% van het doel dat we willen bereiken. De komende periode gaan we voor de definitieve uitbouw en monitoring.'

KNAP: gerichtheid op sociale competenties

Samen met dertien Eindhovense basisscholen organiseert Sportcomplex Eindhoven-Noord (SEN) de zogenoemde KNAP-activiteiten. Deze activiteiten hebben een sociaal educatief karakter en worden in modules aangeboden voor kinderen van 4 t/m 12 jaar. Ze vinden direct na de reguliere schooltijd plaats, in de vertrouwde omgeving van de school.

Tijdens KNAP maken kinderen in kleine groepjes op of rond hun school kennis met allerlei vormen van techniek, kunst en cultuur, natuur en milieu en sport en spel. Kinderen gaan koken, doen mee aan theater of aan de babbeldoos. Kinderen spelen en werken samen met andere kinderen, zijn creatief, krijgen opdrachten en bedenken eigen ideeën, waar ze mee aan de slag gaan. Het zijn allemaal activiteiten waarbij kinderen spelenderwijs leren en hun vaardigheden verder ontwikkelen.

---

¹⁵ In Eindhoven worden brede scholen 'Spilcentra' genoemd.

KNAP bestaat al vanaf 1994. Het programma richt zich op levensecht leren en de verbondenheid met de wijk. 'Eigenlijk is het KNAP een soort brede school *avant la lettre*. Vanuit school worden naschoolse activiteiten aangeboden die uitdagend, leuk en leerzaam zijn. Het doel is om gericht te werken aan het uitbouwen van de sociale competenties van kinderen', aldus Henk Weekers, KNAP-coördinator Eindhoven.

De meerwaarde?

Interactie tussen kinderen, ouders en professionals

'De meerwaarde van KNAP ten opzichte van reguliere overblijf-activiteiten zit bijvoorbeeld in de wijze waarop wij met ouders en verzorgers omgaan. De KNAP-docenten steken hier veel energie in. Dat gebeurt vooraf met informatie over de inhoud van de diverse programma's. En, belangrijker nog, achteraf worden de ouders of verzorgers bij bijna alle activiteiten uitgenodigd om te kijken wat de kinderen geleerd en gedaan hebben. Bij dit afsluiten van de modules is de interactie tussen kinderen en ouders van groot belang. De kinderen zetten hun beste beentje voor en samen met hun ouders stralen zij trots uit.'

'Dat we met ouders erbij afsluiten, is voor ons een vorm van programmatisch sturen. We stimuleren de interactie tussen de KNAP-docenten als professionals, de kinderen en de ouders. Dit is geen toevallige bijkomstigheid maar een bewust gekozen onderdeel van het concept, gericht op de ontwikkeling van sociale competenties.'

'Daarnaast zijn de scholen helder in hun evaluaties: de scholen zien KNAP als een onmisbaar element voor de ontwikkeling van sociale competenties en weerbaarheid van hun kinderen.'

*Henk Weekers, KNAP-coördinator
Interview september 2006*

In de loop van de jaren is het aantal scholen uitgebreid (in seizoen (2005/2006 waren er twaalf KNAP-scholen in Eindhoven). Ook het moduleaanbod is gegroeid; nu zijn er ongeveer tweehonderd modules van waaruit kan worden gekozen. Met elk van de twaalf scholen die aan KNAP meedoen wordt een contract afgesloten dat er zestien modules worden uitgevoerd.

De programma's worden gecoördineerd door beroepskrachten op school. Elke KNAP-school heeft tien uur hbo-inzet en tien uur mbo-inzet. Het merendeel van de modules wordt door vakdocenten uitgevoerd: zelfstandigen of medewerkers bijvoorbeeld in dienst van het Centrum voor de Kunsten, het Milieu Educatie Centrum, Sportformule Eindhoven, de Stichting Jeugd en Beroep, de Bibliotheken Eindhoven.

Resultaten en effecten

In de veertien jaar dat de KNAP-activiteiten bestaan is de vraag naar resultaten en effecten een aantal malen een agendapunt geweest. Zo hebben K2 en NZIW onderzoeken over dit onderwerp uitgevoerd. Voor wat betreft de eventuele effecten van het KNAP-werk waren de conclusies eensluidend: het effect van KNAP-werk is niet *meetbaar*.

‘Dat zaken niet meetbaar zijn wil echter niet zeggen dat er geen effecten zijn’, aldus Henk Weekers, KNAP-coördinator in Eindhoven. ‘Wij stellen: KNAP bevordert de sociale cohesie tussen de kinderen, hun ouders, het welzijnswerk en de buurt. Aangetoond is dat KNAP werkt aan de sociale competenties van kinderen. En het is een gegeven dat daar waar professioneel gewerkt wordt aan competenties, er een positieve invloed uitgaat naar de deelnemende kinderen.’

Concreet stellen Loket W en de basisscholen in hun evaluaties dat:

- ‘Kinderen meer initiatief nemen, actiever zijn en meer openstaan voor nieuwe dingen dan voorheen. Door uitbreiding van hun gezichtsveld krijgen kinderen meer inhoudelijke bagage en kunnen meer verantwoord kiezen uit de zaken die ze tegenkomen.
- De sociaal-emotionele ontwikkeling van kinderen gestimuleerd wordt: de onderlinge band bij kinderen (sociale cohesie) neemt toe (groepsoverstijgend) en daarmee ook de bereidwilligheid om elkaar te helpen, samen te werken, toleranter voor elkaar te zijn. Dit heeft merkbaar effect zowel op school (speelpleingedrag) alsook in de buurt.’¹⁶

‘Van belang is ook om te bekijken wat je bij de kinderen ziet. Als we een klas binnenkomen dan zijn de kinderen enthousiast. Voor hen is KNAP uitdagend en spannend. En als ze kunnen meedoen aan een activiteit dan zijn ze blij. Maar ook omgedraaid; als er een afwijzing komt, dan zijn ze teleurgesteld. Eigenlijk is dat wat je hebben wilt: directe reacties van kinderen op wat je doet.’

‘Datzelfde zie je ook bij de afsluitingen: gemiddeld genomen is de opkomst van ouders zeer groot. Van ieder kind zijn er wel een of meerdere ouders, familieleden en vrienden. Kinderen laten trots aan hun *achterban* zien wat ze allemaal kunnen. Mochten die er niet zijn dan zijn ze ook zeer teleurgesteld. Voor mij is dit een positief resultaat’, aldus Henk Weekers.

De resultaten (output) in het jaar 2004/2005 waren: 119 modules beschikbaar; 1.152 bijeenkomsten van groepen; deelname van 2.200 kinderen (waarvan 1.108 allochtoon) aan modules; in totaal 16.177 contacten met kinderen en ouders binnen de bijeenkomsten.

Brede school De Zevensprong

De brede school De Zevensprong heeft als verzorgingsgebied de wijken Kruidenbuurt, Sintenbuurt en Tivoli in het zuidelijk deel van de gemeente Eindhoven (stadsdeel Stratum). De wijken hebben deels het karakter van een achterstandswijk, deels zijn het herstructureringswijken met instroom van nieuwe bewoners in de huur- en koopsector.

---

¹⁶ *Evaluatie GOA 2004-2005, LOKET W, betreft GOA-plan KNAP*

De brede school verricht haar activiteiten vanuit de basisschool De Zevensprong aan de Heezerweg. Deze school telt bij aanvang schooljaar 2006 in totaal 155 kinderen.

**De meerwaarde?
Kinderen maatschappelijk laten groeien!**

'De hedendaagse maatschappij vraagt enorm veel van de kinderen en jongeren: sociale vaardigheden, breed inzicht van techniek tot en met cultuur, creatief kunnen schakelen tussen allerlei zaken, en ga zo maar door. Een reguliere basisschool kan dat allemaal niet bieden, niet op dit niveau in ieder geval. Zeker op basisscholen in de achterstandswijken is tegenwoordig bijna alle tijd nodig voor formele taal-, reken-, wereldoriëntatie- en vormingslessen.'

'Een brede school biedt deze mogelijkheden wél. In ons geval door sociale en educatieve activiteiten te organiseren in de verlengde schooldag. Daarmee is een brede school als enige klaar voor de toekomst. De brede school is de weg waarlangs kinderen in achterstandssituaties maatschappelijk volgroeien. Dat is volgens mij haar meerwaarde.'

*Miranda Rotmensen
Spil-coördinator brede school De Zevensprong
Interview juni 2006*

Welke activiteiten worden uitgevoerd?

De Zevensprong heeft nauwkeurig in kaart gebracht welk aanbod van activiteiten gewenst is. De vraag van de gebruikers (de kinderen en ouders) stond hierbij centraal.

In de brede school De Zevensprong worden de volgende activiteiten uitgevoerd:

- *KNAP-modules* in het kader van de verlengde schooldag.
- Het *Op Stap-programma* gericht op (contact met) ouders van kinderen uit groep 1 en 2, met onder andere kleine werkopdrachten voor kinderen en ouders thuis, activiteiten op het gebied van opvoedingsondersteuning en thuisbezoeken.
- Het aanbieden van schoolmaatschappelijk werk, een preventieve functie met daarbij 'doe-activiteiten' als insteek.
- Taalles (volwasseneneducatie) voor een groep ouders in samenwerking met ROC Eindhoven, gericht op onderwerpen die samenhangen met de school en het opvoeden.

Binnen het bestek van dit onderzoek heeft het PON ervoor gekozen om nader te reflecteren op de uitvoering van het KNAP-programma binnen De Zevensprong.

KNAP-programma Zevensprong

In 2005 zijn 16 modules aan de kinderen aangeboden van groep 1/2 tot groep 8. Al deze modules bestaan uit 6 bijeenkomsten. In totaal hebben 176 kinderen meegedaan aan de modules; sommige kinderen hebben twee of meer modules gedaan, sommige kinderen hebben niet meegedaan aan de KNAP-activiteiten. Aanvullend op de activiteiten met de kinderen hebben er ook oudercontacten plaatsgevonden: in totaal een kleine 180. Soms betrof dit een korte nabespreking na de activiteit met het kind erbij; soms waren het gesprekken die inhoudelijk zijn te duiden als 'opvoedingsondersteuning'.

PON-analyse

Meerwaarde van de KNAP-modules in de verlengde schooldag Eindhoven	
<i>Kwadrant 1 Doel en middel</i>	<ul style="list-style-type: none"> - Doel: gericht werken aan het uitbouwen van de sociale competenties van kinderen - Middel: KNAP-modules in verlengde schooldag
<i>Kwadrant 2 Resultaat activiteit (kwantitatief)</i>	In 2005 totaal 176 kinderen (ieder kind zes bijeenkomsten, plus 176 contactmomenten met ouders)
<i>Kwadrant 3 Effect activiteit (kwalitatief)</i>	<p>Op het niveau van het kind stimuleert KNAP kinderen initiatief te nemen, actiever te zijn en het meer open te staan voor nieuwe dingen. Op groepsniveau versterkt KNAP de onderlinge band bij kinderen en daarmee de bereidwilligheid om elkaar te helpen, samen te werken en toleranter voor elkaar te zijn</p> <p>KNAP spreekt van 'merkbare effecten'. Tegelijk wordt gesteld dat effecten niet gemeten kunnen worden.</p>
<i>Evaluaties Resultaatmetingen</i>	KNAP-activiteiten worden op output geregistreerd. Er is onderzoek verricht naar effecten.

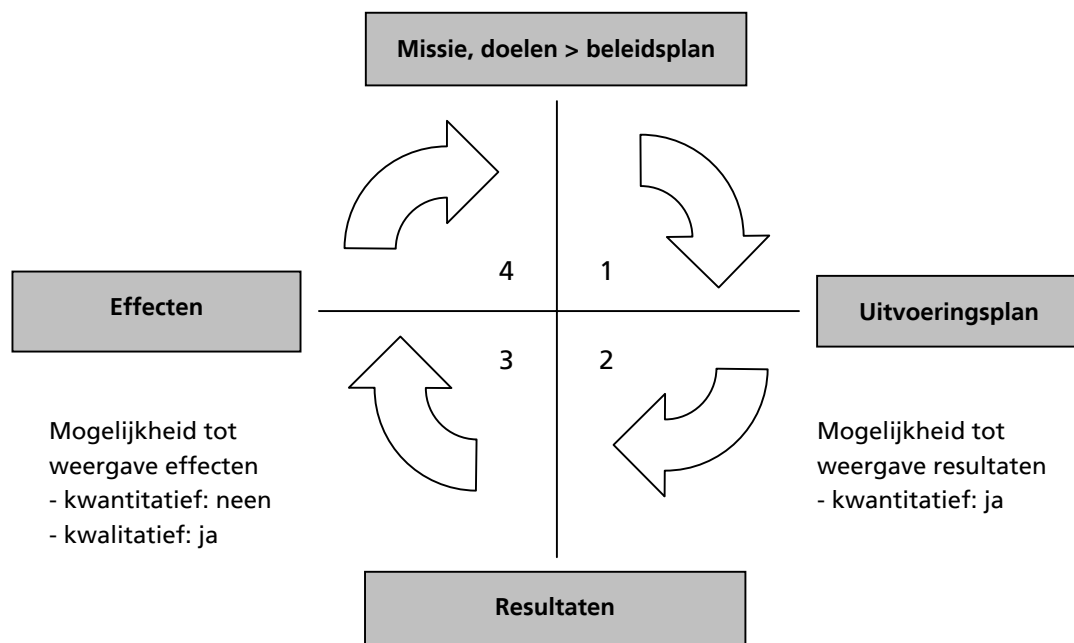
5 Samenvattend resultaat

In het voorgaande hoofdstuk zijn vijf specifieke brede scholen beschreven vanuit het perspectief van de onderzoeksvraag naar de meerwaarde van hun activiteiten. In dit slothoofdstuk leggen we verbanden tussen deze beschrijvingen. Niet om tot algemene conclusies te komen over dé maatschappelijke meerwaarde van dé brede school - zoals eerder gezegd is dat in onze optiek onmogelijk - maar als samenvattend resultaat van onze zoektocht naar kwalitatieve argumenten en steekhoudende redeneringen met betrekking tot opbrengst en maatschappelijke meerwaarde van brede scholen.

5.1 'Argumenten die tellen'

Dit onderzoek bevestigt het nut en de noodzaak om te reflecteren op de maatschappelijke meerwaarde van brede scholen: zowel op uitvoerend als op beleidsniveau is gebleken dat het onderwerp regelmatig in de schijnwerpers staat. Tevens is het PON van mening dat de discussie over de maatschappelijke meerwaarde een meer prominente rol verdient in de verdere ontwikkeling van brede scholen. De verwachtingen (vooraf) en de opbrengsten (achteraf) dienen op lokaal niveau meer met elkaar in lijn gebracht te worden.

In deze samenvatting grijpen we terug op het model van de beleidscyclus als onderzoekskader (zie hoofdstuk 3). We hebben gedurende het onderzoek met de respondenten gesproken over de door hen gerealiseerde resultaten (kwadrant 2: prestaties, output) en de effecten die in hun optiek gerealiseerd zijn (kwadrant 3: de outcome; de opbrengst; de maatschappelijke meerwaarde).

In hoofdstuk 3 hebben we betoogd dat *kwantitatief* effectonderzoek binnen brede scholen op dermate methodologische problemen stuit, dat het gebruik ervan afgeraden moet worden. Uitspraken over de maatschappelijke meerwaarde van brede scholen dienen volgens ons gefundeerd te worden op een kwalitatieve argumentatielijn: de meerwaarde van brede scholen dient onderbouwd te worden met steekhoudende redeneringen en 'argumenten die tellen'.

Redenerend vanuit kwalitatieve argumenten komt het PON tot de navolgende conclusies over de meerwaarde van brede scholen:

- Brede scholen stimuleren en versterken de maatschappelijke groei en de sociale competenties van kinderen.
  - Argumentatie: Brede scholen werken planmatig en professioneel aan de maatschappelijke groei en de sociale competenties van kinderen. Reguliere basisscholen hebben, gemiddeld genomen, veel minder tijd en andere investeringsmiddelen om hieraan gestructureerd te werken. Daar waar structureel en professioneel aan competenties wordt gewerkt, is er een positieve invloed op de deelnemers.
- Brede scholen versterken de relaties tussen ouders (verzorgers), school en de andere partners van de brede school.
  - Argumentatie: Brede scholen verlagen de drempel tussen school en ouders. Brede scholen richten zich daarnaast expliciet op het versterken van relaties tussen de school en andere instellingen op het gebied van welzijn, sport en cultuur die in de wijk of buurt actief zijn. Daarmee leveren zij een positieve bijdrage aan het sociale schoolklimaat, de sociale cohesie in de wijk en activiteiten gericht op opvoedingsondersteuning.
- Brede scholen met een verrijkingsprofiel versterken de ontwikkeling van kinderen op het gebied van sport, kunst en cultuur.
  - Argumentatie: Door kinderen extra professionele activiteiten op het gebied van sport, kunst en cultuur aan te bieden, zorgen brede scholen ervoor dat kinderen zich sterker ontwikkelen en ontplooiën op deze terreinen.
- Brede scholen met een accommodatieprofiel hebben op zichzelf geen meerwaarde.
  - Argumentatie: Een multifunctionele accommodatie kan dienen als fundament voor opbrengsten op inhoudelijk terrein of op het vlak van samenwerking. Het realiseren van meerwaarde zit besloten in de interactie tussen de mensen die in het gebouw werkzaam zijn en de activiteiten die daaruit voortvloeien..

5.2 Brede scholen: neem zelf het initiatief ...

De brede scholen, gezamenlijk en afzonderlijk, doen er goed aan om zélf het initiatief te nemen om de doelen vast te stellen, hun activiteiten te evalueren en te reflecteren op hun meerwaarde. Het verdient aanbeveling dat de sector zijn lerend vermogen verder ontwikkelt en zijn maatschappelijk rendement duidelijk formuleert.

Brede scholen in de provincie Noord-Brabant zouden in overweging kunnen nemen om dit onderwerp expliciet op de agenda te plaatsen. Het verdient aanbeveling om hiervoor een aparte commissie aan het werk te zetten. Het PON ziet het als zijn taak om hieraan een bijdrage te leveren.

... temper verwachtingen ...

Brede scholen zijn actief in een maatschappelijk context die gekenmerkt wordt door hoge verwachtingen en (soms) naïeve vooronderstellingen. Het rijk, en in navolging daarvan vele gemeenten, stellen dat brede scholen een goede infrastructuur kunnen bieden voor het aanpakken van diverse lokale problemen. De verwachtingen worden daarmee huizenhoog geformuleerd.

Brede scholen dienen van meet af aan de verwachtingen aangaande eventuele opbrengsten van brede scholen te temperen. Het verdient aanbeveling om bestuurders in de discussies over dit onderwerp mee te nemen en hen ervan te doordringen dat afrekenen op (verwachtingen over) opbrengsten binnen de brede scholen geen sinecure is.

... formuleer heldere en reële doelen ...

Gesprekken en onderzoeken over opbrengsten en meerwaarde dienen bij voorkeur plaats te vinden tegen de achtergrond van heldere doelen en reële verwachtingen. Het verdient derhalve aanbeveling om te starten met investeringen op dit punt in het eerste kwadrant van de beleidscyclus.

Nadat de doelen, de activiteiten en de beoogde resultaten zijn ontdaan van overspannen verwachtingen kan het werk in kwadrant twee, drie en vier ter hand worden genomen. Eventuele teleurstellingen op het punt van maatschappelijk effecten kunnen mede hierdoor worden voorkomen.

... stuur op resultaten en effecten ...

Het verdient aanbeveling dat brede scholen in hun beleidscyclus expliciet sturen op beoogde resultaten en effecten. Brede scholen dienen te investeren in de registratie van (basis)gegevens over realisatie van de beoogde resultaten (kwadrant 2). In ons onderzoek is gebleken dat hierover niet altijd afspraken worden gemaakt.

Monitoring en sturing gelden met name voor die situaties waar fors en structureel wordt geïnvesteerd in brede scholen. Van de 'brede school Groenewoud als onderdeel van brede school Tilburg' mag wat dat betreft bijvoorbeeld heel wat meer verwacht worden dan van de 'brede school Halderberge'.

... en evalueer vooraf en achteraf.

Kosten-batenanalyses en beschouwingen over doelmatigheid en doeltreffendheid van bredeschoolactiviteiten zijn zo goed als onmogelijk. Dit neemt niet weg dat het aanbeveling verdient om te discussiëren over de kosten en baten van een bepaalde aanpak in relatie tot eventuele alternatieve instrumenten om tot doelrealisatie binnen de brede school te komen. Een kritische reflectie vooraf (een ex ante evaluatie) en een goede evaluatie achteraf horen bij een professionele aanpak.

Uit dit onderzoek kan worden geleerd dat deze discussies gevoerd moeten worden met behulp van helder omschreven doelen, eenduidige outputregistratie en met behulp van kwalitatieve argumentaties betreffende de inhoudelijke opbrengsten.

5.3 Tot slot: een impuls vanuit de provincie

In paragraaf 5.2 hebben we betoogd dat de brede scholen zélf het initiatief zouden moeten nemen in het debat over de maatschappelijke meerwaarde van hun inzet. De direct betrokkenen zullen zelf de communicatie op dit punt ter hand moeten nemen. Aanvullend hierop kan de provincie echter ook een belangrijke rol vervullen, namelijk door vanuit haar overkoepelende rol een dergelijk proces (ten dele) te faciliteren. Daar waar de afzonderlijke brede scholen niet over tijd en een budget beschikken om dit debat en de communicatie op te pakken, zou de provincie een constructieve bijdrage kunnen leveren aan de vervolmaking van de bredeschoolontwikkeling in de provincie. De krachtige positie van Brabant binnen de Nederlandse bredeschoolgemeenschap zou daarmee een flinke impuls krijgen.